

Angarn- och Bogesundskilarna

Kilanalys och karaktärsbeskrivning del 1
december 2014

KMV forum. **: EKOLOGI
GRUPPEN**

: EKOLOGI GRUPPEN KMV forum.

Beställning: Vallentuna kommun

Framställt av: Ekologigruppen AB och KMV forum AB

www.ekologigruppen.se, www.kmvforum.se

Telefon: 08-525 201 00

Slutversion: 2012-12-19

Uppdragsansvarig: Anna Maria Larson, Ekologigruppen

Medverkande: Johan Möllergård, Johan Allmér, Per Collinder från Ekologigruppen

Mia Björckebaum, Emy Lanemo och Monica Mossberg från KMV forum

Foton: Om inget annat anges: Ekologigruppen

Illustrationer och kartor: Ekologigruppen AB och KMV forum

Internt projektnummer: 6586

Innehåll

Inledning	4
Hur ska materialet användas?	5
Gröna kilar ger identitet	7
Förhållningssätt	8
Ekosystemtjänster i de gröna kilarna	11
Kilarna som helhet	14
Karaktärsområden	17
Bogesundlandet	19
Rydboholm	23
Prästgårdsmarkerna till Ullnasjön	27
Angarn - Vada - Össeby-Garn	31
Tärnan till Wira bruk	35
Mälby - Östanå och Roslags-Kulla	39
Margretelund till Dyvik	43
Vad är nästa steg?	46
Referenser	52

Inledning

Stockholmsregionens gröna kilar har blivit ett väletablerat begrepp hos planerare, politiker, allmänhet och intresseföreningar. De gröna kilarna tog sin nuvarande form på 1990-talet och har sedan bearbetats och vidareutvecklats. De gröna kilarna har funnits med på plan-kartan i den regionala utvecklingsplanen (RUFs) sedan 2001.

I RUFs 2010 genomfördes ett omfattande arbete med den regionala grönstrukturen. Bland annat formulerades generella förhållningssätt till de gröna kilarna som ett stöd till den kommunala planeringen. För en långsiktig utveckling och hållbar landskapsförvaltning av kilarna krävs att varje kommun går från den regionala skalan ner till den lokala och konkretiserar förhållningssätten. Ett välfungerande mellankommunalt samarbete ger de bästa förutsättningarna för att arbeta på kilnivå.

Sedan 2012 finns en politisk styrgrupp för mellankommunal sam-verkan i Angarn- och Bogesundskilarna. Förebilden till samarbetet har varit en framgångsrik samverkan i Rösjöskilen. En plattform, organisationsplan och verksamhetsplan antogs i april 2012 för Angarn- och Bogesundskilarna av Täby, Vallentuna, Vaxholm och Österåkers kommuner.

Det är tjänstemännen bakom denna samverkansgrupp som står bakom beställningen av den här rapporten med ledning av Vallentuna kommun. Projektet har bekostats av bidrag ur landstingets miljöanslag.

Stockholmsregionen växer och trycket på den regionala grönstrukturen likaså. Ständiga planeringsavvägningar måste göras i översiktsplaner och detaljplaner. Olika aktörer förhandlar om utrymme och det är inte alltid som anspråken är förenliga med varandra. De flesta är överens om de fördelar som de gröna kilarna har för biologisk mångfald, upplevelsevärden och folkhälsa. Den svåra frågan som många planeringsprojekt i regionen stöter på är vilken typ av utveckling som de gröna kilarna tål. Hur mycket går det till exempel att bebyggelseutveckla i och i en kils direkta närhet för att kilarnas mest prioriterade funktioner fortfarande ska finnas kvar? Hur påverkas de ekosystemtjänster som kilarna tillhandahåller idag? Vilka mervärden

Regional skala

Mellankommunal skala

Kommunalskala

Områdesskala

Huvuddelen av den juridiskt bindande planeringen, och därmed en stor del av arbetet med underlag, processer och åtgärder, sker på områdesnivå. Det finns dock mycket att vinna genom att arbeta aktivt med svaga samband även i regional, mellankommunal och kommunal skala.

Kilanalysen kommer in som ett kunskapsunderlag på den mellankommunala skalan och ersätter således inte utredningar som måste göras på kommunskala och på områdesskala. Kilanalysen kan däremot vara stöd och peka på vilka underlag som behöver tas fram i ett visst område.

kan kilarnas natur- och kulturmiljöer generera för livs- och boendemiljön i kommunen? Kan ny bebyggelse, infrastruktur och verksamheter utformas och lokaliseras på ett sätt som drar nytta av och stärker grönkilarnas värden? Kloka avvägningar måste göras mellan olika anspråk.

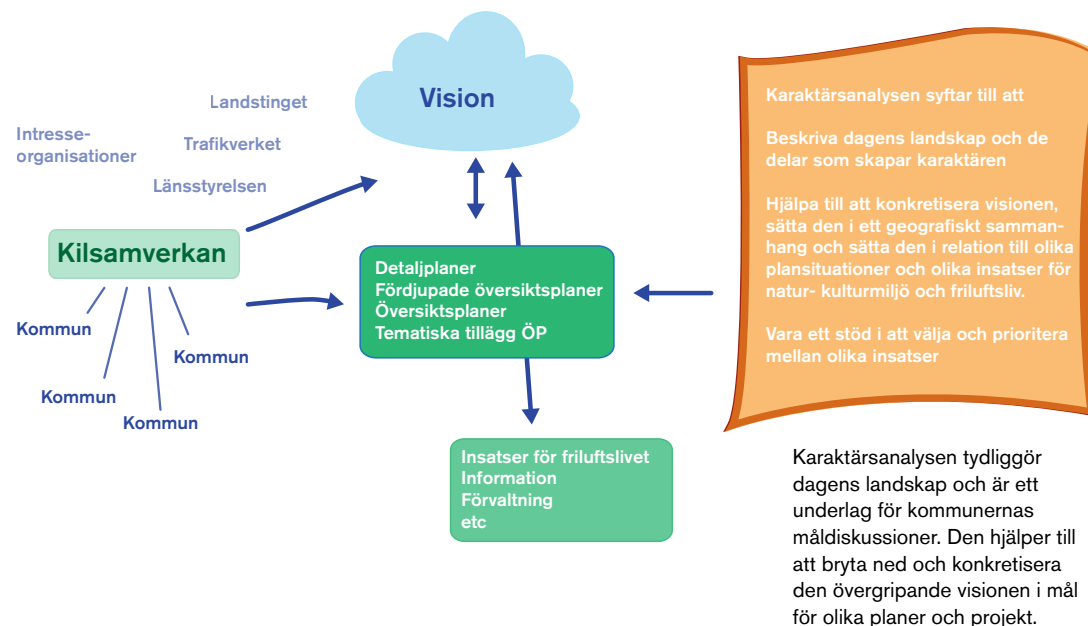
Hur ska materialet användas?

Inom ramen för den mellankommunala samverkan har vision, mål och delmål formulerats för Angarn- och Bogesundskilarna. Visionen anger att kilarna är ”två högt värderade, välbesökta tätortsnära naturområden som bidrar till regionens attraktiva livsmiljö.” För att de insatser och utvecklingsprojekt som görs inom de fyra kommunernas samhällsplanering och turism- och friluftsinsatser ska bidra till att visionen förverkligas krävs att målen för kilarna bryts ned, konkretiseras och sätts i relation till övriga mål och anspråk på landskapet.

Genom att beskriva hur dagens landskap ter sig och analysera vilka egenskaper och uttryck som är bärande för landskapets karaktär ska denna kilanalys fungera som ett underlag för kommunernas målbilds- och prioriteringsdiskussioner. Karaktärsanalysen ger en beskrivning av dagens landskap och råd för hur dagens karaktär kan bibehållas. Den ger en skiss av spelplanen - landskapet - som man har att utgå från inför planerade förändringar, och svarar på frågorna ”Hur ser det ut, hur fungerar det, och varför?” Frågan ”Hur vill vi (dvs resp. kommun) att det ska se ut och fungera imorgon?” styrs av visioner och mål för utvecklingen inom kilarna, men självklart även av översiktsplanernas inriktningar och förhållningssätt. Kilanalysens bidrag är att belysa landskapets karaktär och tydliggöra konsekvenser av olika typer av utveckling, och den syftar till att göra det lättare för kommunerna att göra medvetna val.

Kilanalysen är tänkt att användas till:

- Stöd för den mellankommunala samverkan för Angarn-Bogesundskilarna och som stöd till konkretisering av målarbetet.
- Underlag till översiktsplaner
- Som en första orientering och basunderlag till planer och program
- Marknadsföring av kilarna och av respektive kommun
- Underlag till en kommunikationsplattform för kilarna och dess värden.
- En orientering och idébank för att lättare kunna prioritera framtida samverkansprojekt men även för projekt inom respektive kommun.

Metod och avgränsning

Kilanalysen påbörjades genom ett fältbesök och följdes av studier av moderna och historiska kartor samt av tidigare kunskapsunderlag, utredningar och genomförda inventeringar.

Beskrivningarna av kilarnas delområden har styrts av ett helhetsperspektiv på landskapet där dagens landskapskaraktär har varit central. Naturgeografiska förutsättningar, biologisk mångfald och kulturella mönster idag och historiskt har alla setts som aspekter i dagens landskapskaraktär. Avsnitten om respektive område inleds därför med en beskrivning av landskapets karaktär idag. Denna åtföljs av en kort analys av tillgänglighet till och möjligheter för friluftsliv i området. Därefter redovisas så kallade inverkansfaktorer, där insatser som bedöms kunna förstärka, bibehålla eller försvaga karaktären beskrivs. För att ge en fördjupning till områdets natur- och kulturhistoriska värden redovisas därefter ekologiska funktioner och värden och en kulturhistorisk bakgrund till karaktärsområdet.

Stockholmsregionens grönkilar är ett politiskt ställningstagande i RUFs och kilarnas avgränsning följer inte alltid landskapets och naturgeografins naturliga gränser. Karaktärsanalysen har därför inte alltid följt kilarnas exakta gränser, utan omfattar även miljöer, landskapsrum och avsnitt som upplevs som en del av kilarnas landskap. Analysen har styrts av ett helhetsperspektiv på landskapet som kan vara användbart inför planer, projekt och insatser i området, även då delar av områdena inte ingår i grönkilarna.

Vid fältbesöket gjordes en översiktlig karaktärisering av kilarna. Alla delar har inte besökts, men fältbesöket har också kompletterats med kart- och litteraturstudier för att stödja indelningen av karaktärsområden. Indelningen av olika karaktärsområden inom kilarna har syftat till att fånga de stora karaktärsdragen i landskapet, och har avgjorts av de natur- och kulturgeografiska drag som dominerar de olika områdena. Områdena är grovt avgränsade och skulle, vid behov, kunna indelas i mindre, mer detaljerat avgränsade områden. I detta underlag är det dock schematiseringen och förenklingen av karaktärsdragen inom de olika karaktärsområdena som har varit den stora vinsten.

Inverkansfaktorer

Fördelen med att formulera så kallade inverkansfaktorer är att de ger vägledning till vilka konsekvenser olika typer av utveckling kan innebära för ett karaktärsområde. Är det en utveckling som förstärker, bibehåller eller försvagar den nuvarande karaktären? Om det är en utveckling som försvagar den rådande karaktären, finns det en vision för vilken karaktär som eftersträvas istället? Syftet med inverkansfak-

torerna är att ge en fingervisning om vilka typer av förändringar som kan ge vilka typer av konsekvenser för grönkilarnas karaktär, natur- och kulturvärden och möjligheter till friluftsliv.

Inverkansfaktorerna är beskrivna på en övergripande nivå, och flera av dem är giltiga för fler än ett karaktärsområde. De inverkansfaktorer som återkommer nämns ändå under respektive område för att det ska vara möjligt att läsa varje område för sig. Inverkansfaktorerna som samlas under rubrikerna "Bibehålla karaktären" och "Försvaga karaktären" utgår från den landskapskaraktär som präglar respektive delområde idag. Den målbild som har väglett formuleringen av dessa inverkansfaktorer är dagens landskap - vilka är de bärande karaktärsdragen i dagens landskap, hur uttrycks dessa, vad ger de för ekologiska förutsättningar och vad krävs för att de ska bibehållas?

De åtgärder som listas under rubriken "Förstärka karaktären" ska ses som ett smörgåsbord av förslag på aktiva insatser som kan stärka möjligheten att uppleva områdets natur- och kulturvärden samt förutsättningarna för friluftsliv och tillgänglighet till området. Dessa är förslag på insatser som kan bidra till att uppnå de övergripande mål som formulerats inom ramen för den mellankommunala samverkan.

Markägostrukturen i kilarna påverkar naturligtvis möjligheten att påverka utvecklingen i de olika karaktärsområdena, och i kilarna som helhet. Kommunerna har inte rådighet över privat mark. Genom information, kunskapsförmedling, samverkansgrupper eller ekonomiska incitament har dock kommunen flera verktyg för att påverka den långsiktiga utvecklingen.

Förstärker karaktären -

- insatser som bidrar till att uppfylla mål/vision och kan stärka möjligheten att uppleva området natur- och kulturvärden. (aktiva åtgärder)

Bibehåller karaktären -

en utveckling som tar sin utgångspunkt i dagens landskap och som innebär att dagens karaktär bibehålls och förvaltas (anpassad utveckling och fortsatt förvaltning)

Försvagar karaktären -

- en utveckling som påverkar dagens karaktärsdrag negativt, och som på sikt kan leda till en förändrad karaktär

Gröna kilar ger identitet

En bärande tanke i det här arbetet är att de gröna kilarna som innehåller höga naturvärden och kulturvärden och på så sätt även höga sociala värden kan användas i mycket högre utsträckning i "varumärkesarbetet" i Täby, Vallentuna, Vaxholm och Österåker. Det blir allt viktigare med attraktiva grönområden och kulturella funktioner när vi väljer var vi ska bosätta oss eller till och med var vi vill etablera företag. Platser med positiv identitet är viktiga för upplevelsen av hemkänsla och stolthet.

De element eller karaktärer i landskapet som starkt präglar Stockholmsregionen påverkar även vår identitet. Många natur- och kulturmiljövärden uppfattas av oss i regionen som vardagliga och självklara företeelser. Ett exempel är äldre hällmarkstallskog, som inte bara är ovanliga i ett internationellt perspektiv utan även nationellt i ett land som till stor del präglas av ung produktionsskog. Ett annat exempel är den långa kontinuitet av boende och brukande som regionen bär tydliga spår av.

Den stora utmaningen ligger i att kommunicera kilarnas helhetsvärden och varför en sammanhängande grönstruktur är avgörande för både biologisk mångfald och upplevelsevärden samtidigt som kilarna innehåller en stor variation och olika karaktärer. Ett enkelt sätt att framhäva kilarnas identitet är att ha gemensam skyltning inom Angarn- och Bogesundskilarna.

Sammanhållna kilar ger möjlighet till närturism som i framtiden kan komma att bli ännu viktigare på grund av ökade bränslekostnader och högre medvetenhet om det långväga resandets miljöbelastning. I Stockholms län finns mycket goda möjligheter att tillbringa sin fritid i miljöer med höga värden.

Den här analysen ska ge en bra grund för att i framtiden kunna arbeta tydligare med kilarnas olika identiteter och för att den på sikt kan göra ett ännu tydligare avtryck i både gamla och nya stadsdelar.

Den så kallade kilrosen har sedan RUFS 2010 använts för att kommunicera kilarna och olika kilsamverkansprojekt.

Förhållningssätt

Statliga intressen inom kilarna

Inom Angarn- och Bogesundskilarna finns flera utpekade statliga intressen som rör friluftsliv, natur och kulturmiljö. Här finns ett tiotal naturreservat, två större riksintressen för naturvård, en handfull Natura 2000-områden och sex riksintressen för kulturmiljövård av varierande storlek. Både Tärnanområdet och Bogesundlandet är dessutom utpekade som riksintressen för friluftslivet. Karaktärsanalysen är inte framtagen som ett underlag för att bedöma hur hanteringen av riksintressen och Natura 2000-områden ska se ut, eller för att bedöma hur en viss exploatering eller förändring kan komma att påverka en sådan miljö. För sådana bedömningar kan riktade kunskaps- eller planeringsunderlag behövas.

Karaktärsanalysen har dock tagit hänsyn till de värden som är utpekade inom miljöerna. I de utpekade statliga intressena finns värdefulla natur- och kulturmiljöområden som ofta ger karaktär till områdena eller som har viktiga ekologiska funktioner. I inverkansfaktorerna till respektive karaktärsområde har hänsyn till värdena i de allmänna intressena vävts in. Listan på inverkansfaktorer som kan försvaga, bibehålla eller stärka karaktären går i linje med de utpekade statliga intressena.

Kommunala grönplaner och regionalt underlag

Kilanalysen har utgått från befintliga grönplaner som finns i respektive kommun och verkar i samma riktning som dessa men har en mer övergripande och nivå och tar hänsyn till samband över kommungränserna.

På regional nivå finns sedan tidigare (mitten av 1990-talet) beskrivningar av länets alla tio kilar. En uppdatering av dessa beskrivningar kommer att publiceras i samband med arbetet inför den nya regionplanen RUF 2018. Dessa beskrivningar utgår från delvis andra avgränsningar och fokuserar runt så kallade värdekärnor som visar på

nästa uppslag. Värdekärnornas avgränsning bygger till stor del på riksintresseområden och skyddade områden och har ibland grövre indelning än karaktärsområdena och ibland mer detaljerad. Värdekärnorna binds ihop av så kallade kilområden som inte har lika höga värden men som är viktiga för den sammanhängande strukturen.

Värdebeskrivningarna och kilanalysen kompletterar varandra som planeringsunderlag genom sina beskrivningar som utgår från delvis olika perspektiv. Kilanalysen har tagit ytterligare ett steg mot att se landskapet och dess värden som en helhet och karaktärsområdena följer inte alltid kilavgränsningen strikt utan utgår snarare från landskapets former och innehåll.

Olika landskapsbegrepp

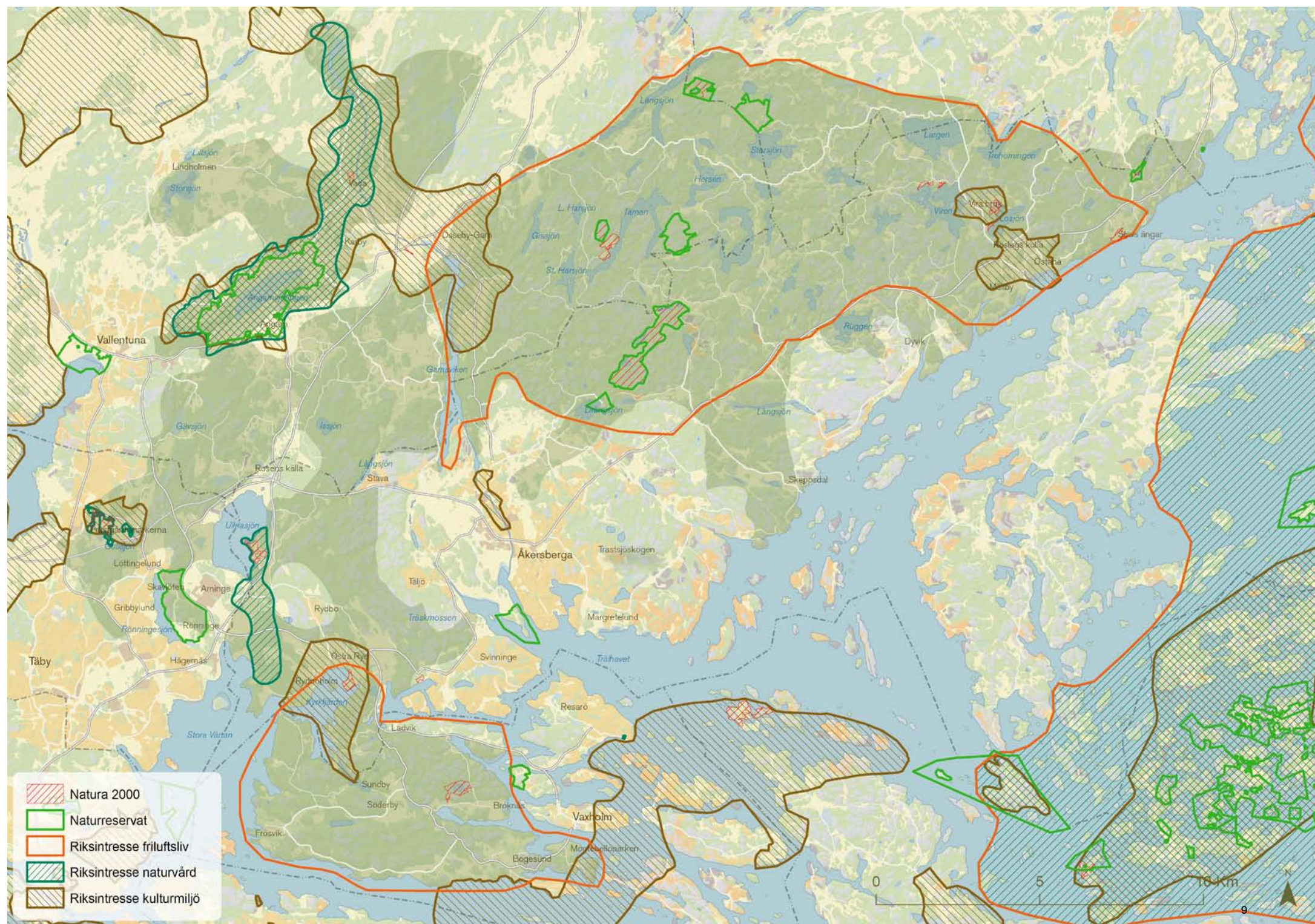
Landskapet kan vara svårt att fånga in i beskrivningar eftersom det egentligen inkluderar allt runtomkring oss, både skeenden och fysiska ting. Landskapskonventionen understryker att landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar. I landskapet möts många olika värden och tillgångar – kulturella, ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska. För att kunna definiera och beskriva landskap finns en rad begrepp som ibland används som synonymer och som används lite olika beroende på vilken yrkesbakgrund författaren har. Nedan redogörs innebörden i just den här rapporten.

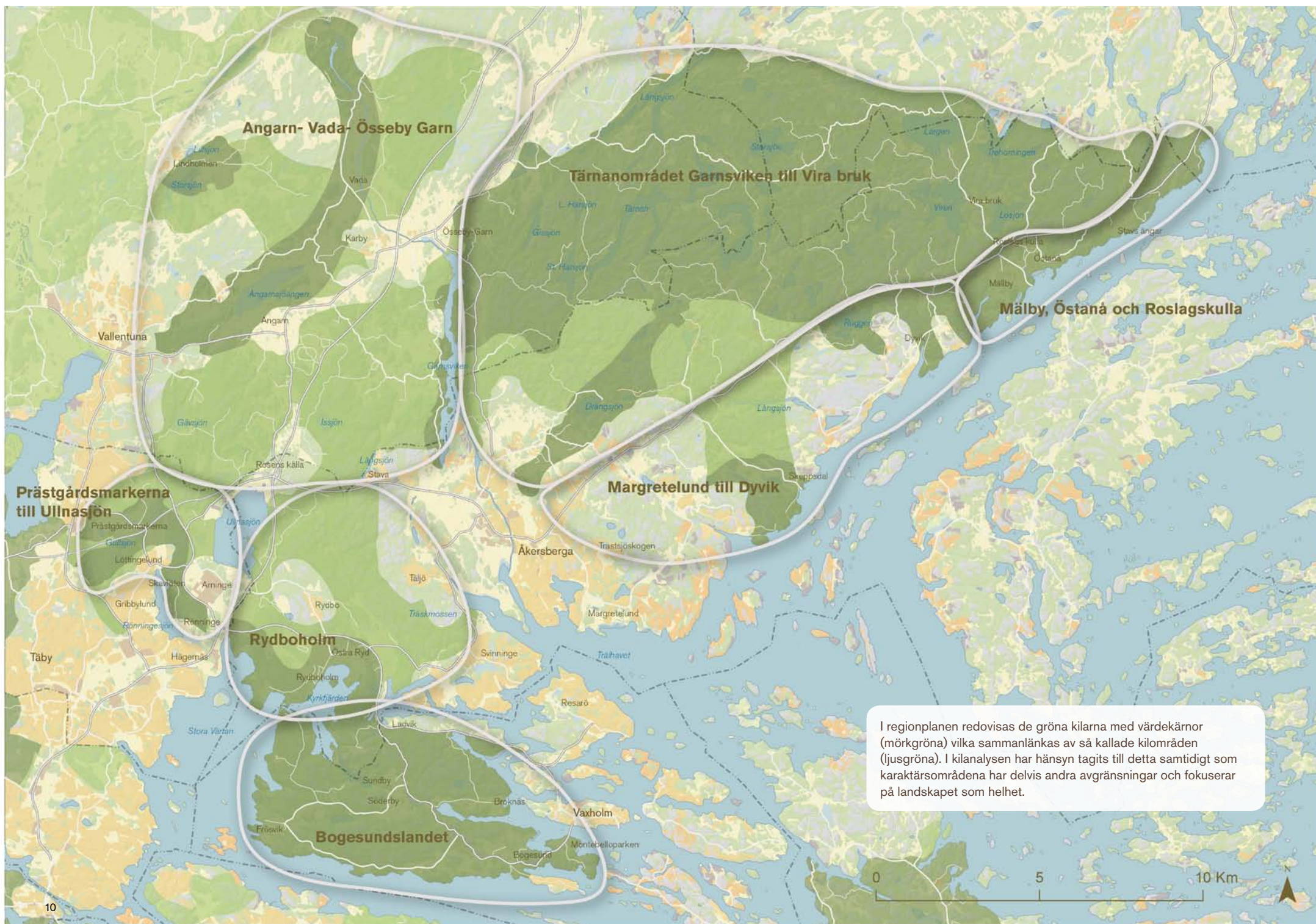
Kulturlandskap används ofta lite slarvigt som synonym till odlingslandskap men avser ofta ett landskap som tydlig bär mänsklig prägel genom att vara delvis bebyggt, uppodlat eller betat. Ett kulturlandskap kan också vara ett landskap som underförstått har en värdefull kulturmiljö.

Odlingslandskap - Landskap som uppodlas för grödor inkluderar både bondelandskap och herrgårdslandskap. Odlingslandskapet kan även inkludera betesmarker, främst öppna till halvöppna lövbärande betesmarker (ej skogsbete).

Bondelandskap - Skiljer sig från herrgårdslandskap och dess underlydande torp. Ett bondelandskap kan finnas i slättbygd, mellanbygd såväl som i skogsbygd. Det kan till exempel röra sig om små gårdar i skogsmarker som i Tärnan till större gårdar i till exempel Vadadalens slättiliknande bygd. Bondelandskapet kännetecknas vanligtvis av intensivt utnyttjat landskap där även skogsmarkerna betades, eller av spår från detta nyttjande.

Herrgårdslandskap eller godslandskap - Landskap med slott, gods, säterier eller herrgårdar vilka ofta är strategiskt placerade vid vatten. Medvetet gestaltat landskap med bevarade ädellövmiljöer och struktur med underliggande torp- och resurslandskap. Ofta lång kontinuitet av stora sammanhängande ägor.

I regionplanen redovisas de gröna kilarna med värdekärnor (mörkgröna) vilka sammanlänkas av så kallade kilområden (ljusgröna). I kilanalysen har hänsyn tagits till detta samtidigt som karaktärsområdena har delvis andra avgränsningar och fokuserar på landskapet som helhet.

Ekosystemtjänster i de gröna kilarna

Ekosystemtjänster är den mångfald av tjänster och funktioner som olika ekosystem och dess organismer tillhandahåller människan, som fåglarnas förmåga att sprida frön mellan olika platser och insekternas pollinering av grödor och vilda växter. De kulturella ekosystemtjänsterna är viktiga för vårt välbefinnande till exempel genom att tillhandahålla miljöer med höga estetiska värden, värdefulla för rekreation och friluftsliv. Utmärkande för dessa tjänster är att de skapas av de levande organismernas arbete i naturen, på land såväl som i akvatiska miljöer. Ekosystemtjänster representerar det arbete som organismerna och deras intrikata samspel med det icke-levande systemet (till exempel berg, vatten och luftcykler) utför, vilket vi människor är direkt beroende av för vår försörjning och överlevnad.

Begreppet ekosystemtjänster utvecklades i ett nära samarbete mellan ekologer och ekonomer i slutet av 1980-talet, då man ville hitta ett bättre sätt att mäta värdet på de varor och tjänster som ekosystemen producerar i ett samhälle, som ett komplement till att bara mäta BNP.

Planering med ekosystemtjänster kan generera positiva synergier, till exempel mellan klimatanpassning och attraktiva boendemiljöer. Men det förekommer naturligtvis även målkonflikter mellan användning av olika ekosystemtjänster eller mellan ekosystemtjänster och andra nyttor.

Idag och ännu tydligare i framtiden kommer en god hushållning med ekosystemtjänster starkt bidra till en kommuns attraktivitet.

Biologisk mångfald

Biologisk mångfald är en grundförutsättning för ekosystemens långsiktiga kapacitet att leverera ekosystemtjänster, vilka är en bas för vår välfärd. Både offentliga och privata aktörer är direkt eller indirekt beroende av ekosystemtjänster.

Fyra olika typer av ekosystemtjänster

Producerande

Tjänsterna är centrala i ett framtidsperspektiv där konkurrensen om resurser kan öka vilket leder till att möjligheten till lokalproduktion blir viktigare. Vissa målkonflikter kan förekomma eftersom samma åker- och skogsområden kan användas för mat-, material och energiproduktion. Exempel på producerande tjänster:

- Produktion av dricksvatten
- Produktion av mat
- Produktion material och energi

Reglerande

Reglerande ekosystemtjänster tas ofta för givna, trots att de är resultatet av komplicerade naturprocesser. Exempel på reglerande tjänster

- Grönyrtornas förmåga att rena luften och vattnet
- Trädens och växternas betydelse för att sänka temperaturen och reglera nederbörden
- Våtmarkernas betydelse för att hindra översvämningar

Kulturella

Kulturella ekosystemtjänster handlar om hur naturen påverkar människans hälsa och välbefinnande. Till exempel kan närhet till naturen påskynda tillfrisknande och minska stress. Tjänsten omfattar många olika områden där två viktiga aspekter är de estetiska och naturpedagogiska värden som naturen ger oss. Att bevara grönområden för rekreation är också positivt för den biologiska mångfalden.

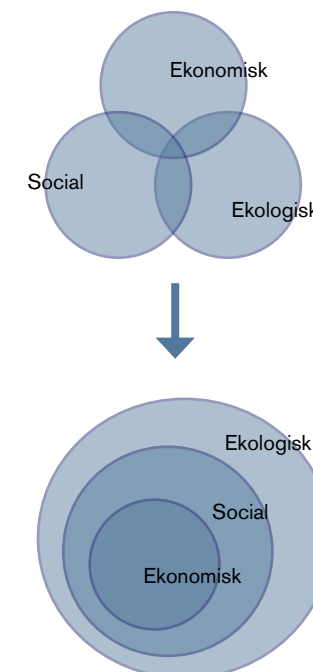
För att skatta de kulturella tjänsternas betydelse för rekreation och friluftsliv är upplevelsevärden en bra metod, vilken mäter en plats betydelse för människor. För flertalet kulturella tjänster saknas dock etablerade metoder att identifiera, mäta och värdera dessa. Exempel på kulturella tjänster:

- Art- och variationsrika naturmiljöer ökar vår fysiska och mentala hälsa.
- Artrika bostadsnära miljöer viktiga för naturpedagogik.
- Möjligheter för entreprenörskap och en ökad turism.

Utmaningar i arbetet med ekosystemtjänster

En viktig orsak till att hållbar utveckling inte fått större genomslag i praktiken är att hållbarhetsfrågor och den ekonomiska politiken fortfarande är två parallella spår. Irreversibla miljöförändringar kan dock hämma en långsiktig tillväxt.

Hållbarhet illustreras ofta i en figur där de ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna är jämbördiga. Samhället behöver röra sig mot ett synsätt där den ekologiska dimensionen är det fundament på vilket de andra dimensionerna vilar. (Källa: SOU 2013:68)

Stödjande

Ekosystemtjänster används ofta synonymt med begreppet biologisk mångfald, men biologisk mångfald är i själva verket en förutsättning för ekosystemtjänster. Biologisk mångfald klassas därför som en så kallad stödjande tjänst.

Vilka tjänster är beroende av stora ytor?

De flesta tjänsterna, framför allt de reglerande, är mer eller mindre beroende av den understödjande tjänsten biologisk mångfald och i sin tur av en sammanhängande grön infrastruktur. Biologisk mångfald är i sin tur beroende av stora ytor. Det är därför möjligt att argumentera för att de flesta tjänster är beroende av stora ytor som är sammankopplade till exempel i en kilstruktur.

Beroendet av stora ytor ser olika ut för olika tjänster. För några tjänster är beroendet absolut, för andra handlar det snarare om en ekonomisk fråga eller att tjänstens produktivitet ökar exponentiellt. I många fall finns det en lägsta tröskel vad det gäller storlek under vilken tjänsten blir försumbar eller irrelevant. Ju större ytor är desto lättare är det att åstadkomma multifunktionalitet, det vill säga att ytor kan tillhandahålla många olika tjänster samtidigt.

Ekosystemtjänsterna biologisk mångfald, dricksvatten, tysta områden, pollinering, reglering av skadedjur samt fröspridning är beroende av stora ytor. För pollinering, skadedjursreglering, fröspridning och biologisk mångfald kommer beroendet av att det behöver finnas en resiliens i tjänsterna och en variation av arter som kan utföra dem. Områdena måste därför vara tillräckligt stora för att kunna innehålla en variation av livsmiljöer för olika arter.

Produktion av dricksvatten är beroende av större områden eftersom tjänsten kräver en fungerande vattencykel, det vill säga större sammanhängande naturområden med kontinuerlig tillrinning av vatten. Det måste också finnas områden som renar vattnet kring lämpliga grund- och ytvattentäkter, så att vattnet blir tillräckligt rent för att användas som dricksvatten.

Tysta områden är ofta beroende av stora ytor för att avståndet till bullerkällor ska vara tillräckligt. Tysta miljöer kan dock även finnas där buller avskärmas av fysiska objekt såsom klippor och höjder.

Beroende av stora ytor för produktionsekonomi

Ekosystemtjänsterna mat, energi, material och återföring av näringsämnen kan utföras på små ytor. Mat kan odlas i ett litet trädgårdsland där man tillför kötskomposten, och träd kan växa även i små skogsområden. Lantbruks- och skogsbruksföretag är dock ofta beroende av större sammanhängande arealer för att företagen ska kunna ha en hållbar ekonomi. För att tjänsterna ska komma fler människor till del finns därför ett indirekt behov av stora ytor.

Tjänstens produktivitet ökar om ytan är större

Ekosystemtjänsterna vattenrening, flödesreglering, luftrening, klimatreglering, koldioxidbindning och bullerdämpning förekommer i små områden, men tjänstens produktivitet ökar med ytans storlek. Detsamma kan sägas gälla för de flesta av de kulturella tjänsterna, undantaget tysta områden som kräver större ytor för att fungera.

Ekosystemtjänster i ett kilperspektiv

Flera av ovanstående tjänster är intressanta och kanske nödvändiga att kartera på regional nivå, och då är inte alltid kilgränserna intressanta, om till exempel åkermark för matproduktion ska karteras. För vissa producerande, reglerande och stödjande tjänster är det troligen lämpligt att se till ett ännu större geografiskt område som hela Mälardalen. Samtidigt börjar många kommuner i länet göra egna ekosystemkarteringar. Ett av de etappmål som på nationell nivå ska underlätta möjligheterna att nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen innebär att ”viktiga ekosystemtjänster och faktorer som påverkar deras vidmakthållande är identifierade och systematiserade senast 2013.”

I ett kilperspektiv kan det vara motiverat att koncentrera sig på ett urval av ekosystemtjänster. Kilarna har först och främst avgränsats för att säkra den biologiska mångfalden, höga kulturmiljövärden och för att säkra kvaliteten på Stockholmsnarnas vardagsnatur och utflyktsmål. Under varje karaktärsområde listas ekosystemtjänster som kan vara lämpliga att titta på inom ramarna för kilsamverkan där frågor som rör biologisk mångfald, friluftsliv och kulturvärden står i fokus.

Producerande	Reglerande	Kulturella
▪ Mat ▪ Material (djur och växtfibrer) ▪ Energi (biobränslen) ▪ Dricksvatten ▪ Genetiska resurser ▪ Biokemikalier, medicin och naturmedicin	▪ Rening av vatten ▪ Flödesreglering ▪ Erosionsskydd ▪ Pollinering ▪ Reglering av skadedjur ▪ Återföring av näringsämnen ▪ Rening av luft ▪ Klimatreglering ▪ Fröspridning ▪ Bullerdämpning ▪ Koldioxidbindning	▪ Hälsa och fritidsupplevelser ▪ Turism ▪ Estetiska värden ▪ Sociala relationer ▪ Undervisning och kunskap ▪ Tysta områden ▪ Intellektuell och andlig inspiration ▪ Trygghet och identitet ▪ Vetenskapliga upptäckter
Understödjande		
▪ Biologisk mångfald ▪ Vattencykeln ▪ Näringscykler ▪ Jordformation ▪ Fotosyntes		

Tabellen ovan visar ett urval av ekosystemtjänster som kan vara lämpliga att kartlägga på kilnivå (fetmarkerade). Eftersom kilsamverkan fokuserar på natur- kultur och rekreationsvärden i en storstadsregion så är de understödjande och kulturella tjänsterna högst prioriterade. Reglerande ekosystemtjänster är centrala i ett tätortsnära perspektiv men dessa bör eventuellt kartläggas i ett annat sammanhang, till exempel på kommunal nivå. Viss hänsyn har även tagits till att kartering ska vara någorlunda enkel att göra inom en kilsamverkan. Det finns dock ett stort behov av metodutveckling för att mäta kulturella ekosystemtjänster. Det finns idag få studier som visar hur kulturella ekosystemtjänster effektivt kan användas i planering.

Vy från Rönningesjöns östra strand. Rönninge by - Skavlöten är ett naturreservat i Täby kommun. Området har höga natur- och kulturvärden och utgör ett av Täbys viktigaste och mest uppskattade rekreationsområden.

Kilarna som helhet

Bland Stockholmsregionens tio kilar utmärker sig Angarn- och Bogesundskilarna särskilt för närheten till skärgården och den långa kusten, de ovanligt rika odlingslandskapen med sina tusenåriga agrara mönster och de stora tysta skogsområdena med sina sjöar, vandringsleder och goda friluftsmöjligheter.

Kilarna omfattar ett mångskiftande landskap, från kustens karga skär i öst till jordbruksbygder med lerfyllda sprickdalar i väst. Här, i den norra stockholmsregionen, blir Mälardalens karaktäristiska sprickdalslandskap särskilt tydligt och kring framförallt Angarn präglas odlingslandskapet och markanvändningen av strukturer som går ovanligt långt bak i tiden. Gårdarna och dess åkrar, betesmarker och utmarker bär i många fall på en kontinuitet från järnålder och framåt. Det fornlämningsrika landskapet vittnar tydligt om bygdens långa historiska arv.

De stora skogsområdena som dominerar Tärnanområdet, har skogliga kopplingar söderut mot Rydboholm och ansluter vidare till Bogesundsländets utbredda skogar. Skogarna med fokus på Tärnan

Den långsmala sjön Garnsviken ligger i gränslandet mellan två olika karaktärsområden. Dess form och vackra omgivningar gör att den lämpar sig bra för kanotutflykter. Kanot och kajak går bland annat att hyra i Åkersberga.

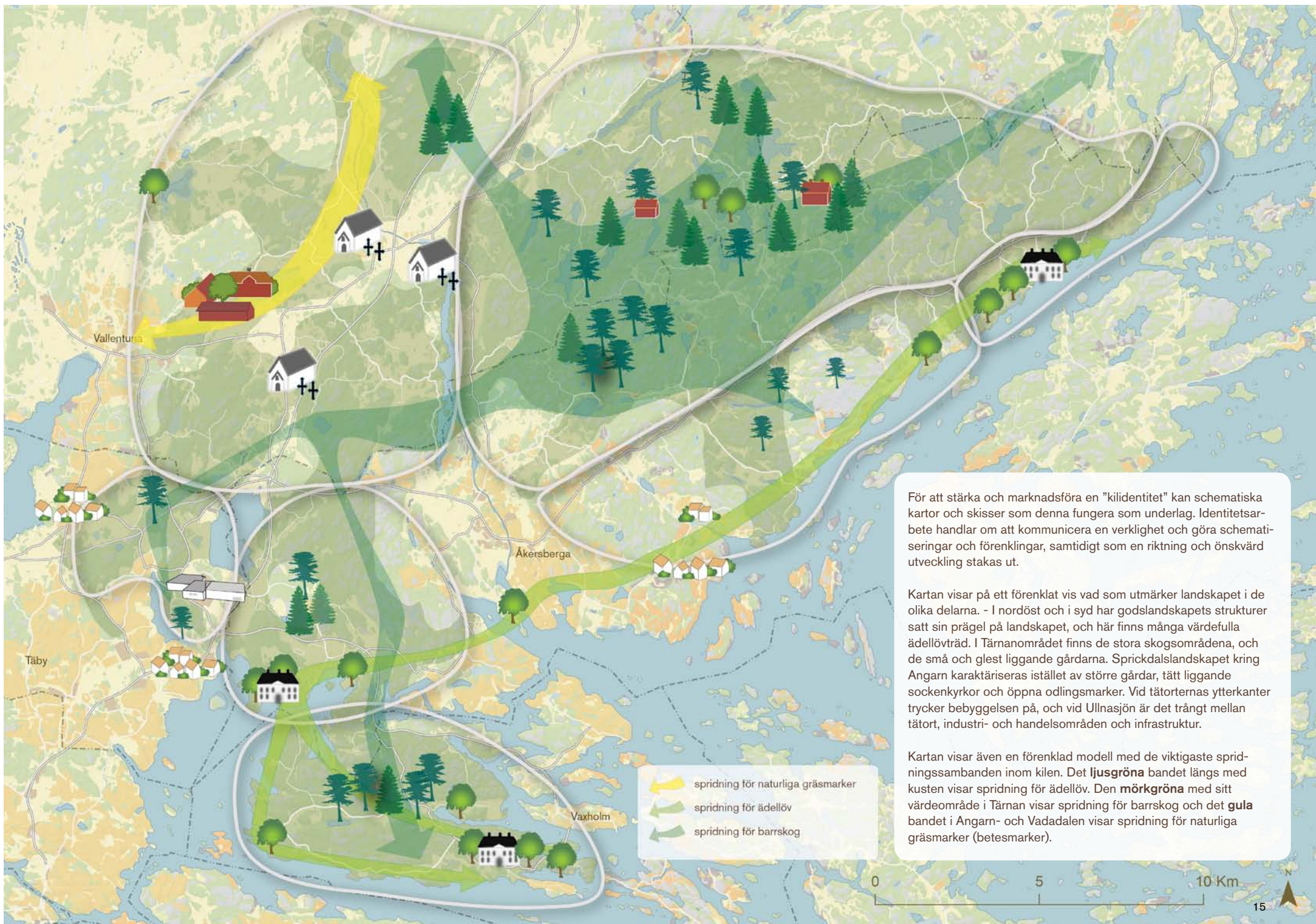
och Bogesundsländet erbjuder utmärkta möjligheter för utflykter, vandringar och friluftsliv. Stockholmsregionen utmärker sig genom de många gods och herrgårdar som vuxit fram i huvudstadens närhet, och i många fall är kilarnas sammanhängande grönområden en konsekvens av godsens gamla ägostrukturer. Angarn- och Bogesundskilarna är inga undantag. De stora, bevarade grönområdena på Bogesundsländet och kring Rydboholm är tydliga uttryck för slottens och herrgårdarnas landskap.

Samtidigt har närheten till den snabbt expanderade storstaden påverkat och transformerat det agrara landskapet, framförallt från 1900-talets början och framåt. Dagens landskap är i många delar ett rekreativt landskap snarare än ett traditionellt odlingslandskap och hästgårdar, golfbanor och fritidshusområden erbjuder friluftsliv och avkoppling för både lokalinvanare och stockholmsbor. Längs Roslagsbanans stationer har villasamhällen vuxit fram och gett ny karaktär åt det traditionella odlingslandskapet, samtidigt som nya vägar skapat förändrade rörelsemönster och präglat omkringsliggande landskap.

Det storstadsnära läget och goda kommunikationer gör kilarna till värdefulla rekreativmiljöer, både för boende i angränsande kommuner och för hela storstockholm. Kilarna innehåller stora tysta områden relativt nära city och en lång kustremsa. Här finns utmärkta förutsättningar för ett rikt friluftsliv, inte minst i form av bad, fiske, paddling och vandring på någon av kilarnas skyltade leder.

Vad utmärker Angarn- och Bogesundskilarna?

- Skärgårdsnära
- Lång kust
- Odlingsbygd med ursprungliga rötter i järnåldern
- Aktiva jordbruk med alltmer tyngdpunkt på hästverksamhet
- Mångskiftande landskap, även skogsmarkerna är mosaikartade
- Flera värdefulla klarvattensjöar
- Viktiga livsmiljöer för barrskogsarter
- Tillräckligt stora skogsområden för att rymma störningskänsliga arter
- "Rymliga" kilar med stor andel tysta områden

För att stärka och marknadsföra en "kilidentitet" kan schematiska kartor och skisser som denna fungera som underlag. Identitetsarbete handlar om att kommunicera en verklighet och göra schematiseringar och förenklingar, samtidigt som en riktning och önskvärd utveckling stakas ut.

Kartan visar på ett förenklat vis vad som utmärker landskapet i de olika delarna. - I nordöst och i syd har godslandskapets strukturer satt sin prägel på landskapet, och här finns många värdefulla ädellövträd. I Tärnanområdet finns de stora skogsområdena, och de små och glesliggande gårdarna. Sprickdalslandskapet kring Angarn karakteriseras istället av större gårdar, tätt liggande sockenkyrkor och öppna odlingsmarker. Vid tätorternas ytterkanter trycker bebyggelsen på, och vid Ullnasjön är det trångt mellan tätort, industri- och handelsområden och infrastruktur.

Kartan visar även en förenklad modell med de viktigaste spridningssambanden inom kilen. Det **ljusgröna** bandet längs med kusten visar spridning för ädellöv. Den **mörkgröna** med sitt värdeområde i Tärnan visar spridning för barrskog och det **gula** bandet i Angarn- och Vadadalen visar spridning för naturliga gräsmarker (betesmarker).

Karaktärsområden

Bogesundlandet - Skärgårdspräglad skogslandskap med slott

Bogesundlandet är ett av kilens skogrika landskap. Här har skogsforskning och ett bitvis intensivt skogsbruk satt sin prägel på det tidigare dominerande slottslandskapet. Närheten till Vaxholm, lugnet och möjligheterna till vandring och ridning gör Bogesundlandet till ett viktigt rekreationsområde.

Rydboholm - Sammanlänkande storgodslandskap

Karaktärsområdet utgör en viktig länk och spridningskorridor mellan Bogesundsländets barrskogar och Tärnans kärnområden för barrskogslevande arter. Här finns en stor potential för rekreation och friluftsliv, men det finns även en risk för att infrastruktur och nyexploatering tränger in området på ett sätt som på sikt kan försvaga spridningssamband både för natur och människa. Starkt präglad av godsstrukturen med slätt i söder och skogsmarker i norr.

Prästgårdsmarkerna till Ullnasjön - Kontrastrikt tätortsnära odlingslandskap

Karaktärsområdet präglas kanske mer än något annat område i kilarna av starka kontraster. Värdefulla ängs- och hagmarker som betats i hundratal år ligger sida vid sida med golfbanor, stora kommunikationsleder och växande tätorter.

Angarn - Vada - Össeby-Garn Långlivad odlingsbygd i stora dalgångar

Ett i Stockholmsregionen värdefullt kulturlandskap, relativt stora landskapsrum där fornlämningar, gårdslägen och odlingslandskapet återger tusenåriga agrara mönster. Här finns värdefulla betesmarker och Angarnsjöängen är länets rikaste fågelsjö. Närheten till Vallentuna och goda kommunikationer medför bebyggelsestryck på flera platser, och odlingslandskapet har på sina ställen ersatts av ett fritidslandskap där hästskötseln är särskilt framträdande.

Tärnan till Wira bruk - Sjörik skogsbygd

Kilarnas största, sammanhängande och tysta skogslandskap. Roslagsleden leden genomkorsar denna sjörika skogsbygd. Här finns stora ekologiska värden med goda möjligheter till fiske, vandring, bad och annat friluftsliv. Hit flyttade människorna först under medeltiden och, till skillnad mot centralbygderna kring Angarn, är det glest mellan gårdar, vägar och sockencentran Småbrutna odlingsmarker med fina ekmiljöer som ligger insprängda i barrskogen

Sammansatt herrgårdsskap med närhet till kusten

I detta karaktärsområde ger vida sprickdalar plats för sammanhängande odlingsmarker och ett typiskt herrgårdsskap med öppna odlingsrum, sockencentrum, alléer och värdefulla betesmarker och ädellövskogsmiljöer. Här finns kilens enda längre oexploaterade kuststräcka och från Östanå färjeläge kan man ta sig vidare ut i skärgården

Margretelund till Dyvik - Tätortsnära kustlandskap

Trånga dalgångar sträcker sig upp från kusten och rymmer såväl ålderdomliga odlingslandskap som växande fritids- och tätortsbebyggelse. Karaktärsområdet präglas av sin närhet till både kust, landsbygd och tätorten Åkersberga, och här finns en viktig utvecklingspotential för friluftsliv och rekreation.

Tornen från Bogesunds slott sticker upp över trädtopparna. Slottet är ett landmärke vars borgliknande siluett syns ända från Askrikefjärden. Bogesundslandet är ett av länets största oexploaterade friluftsområden och har höga natur- och kulturvärden främst knutna till godsén.

Bogesundslandet

Skärgårdspräglat skogslandskap med slott

Bogesundslandet är ett av kilens skogrika landskap. Här har skogsforskning och ett bitvis intensivt skogsbruk satt sin prägel på det tidigare dominerande slottslandskapet. Närheten till Vaxholm, lugnet och möjligheterna till vandring och ridning gör Bogesundslandet till ett viktigt rekreationsområde.

Karaktärsbeskrivning

Bogesundslandet är ett kustnära skogslandskap som formats starkt av Rydboholm och Bogesunds gårds ägande och brukande. Halvön är skogrik och naturen består till stora delar av barrskogar som präglas av ett rationellt skött skogsbruk. En stor del av barrskogarna befinner sig i åldersspannet 30-70 år. (Skog från 60 år och uppåt bedöms ha höga upplevelsevärden.) Endast rester av gammal skog finns kvar, äldre skog med bland annat värdefulla tallar finns kvar på svårtillgängliga hållmarker och i branter.

Skogslandskapet är i öst-västliga stråk genombrutet av öppna odlingsbygder i dalgångar samt i anslutning till omgivande fjärder. De öppna odlingsmarkerna är småskaliga, böljande och ligger i små, inramade landskapsrum och gårdar. Odlingsmarkerna bär "skärgårdsprägel" genom sina uppstickande hållar. I odlingsrummen finns värdefulla brynmiljöer och på något ställe även alléer. Aktiva lantbruk finns i anslutning till de arrenderade gårdarna; Broknäs, Söderby, Bogesunds gård, Nibble, Ådalen och Frösvik. I stort sett alla aktiva gårdar har djur. Det vanligaste djurslaget är häst, men även nöt och får förekommer.

Den naturtyp som har de högsta värdena i karaktärsområdet är ädelövskogen. Ädelöv finns främst i anslutning till gårdarna Frösvik, Bogesunds gård samt i Montebelloparken som ligger med utsikt över Pälundet och Vaxholm. Strandskogarna i väster, söder och öster har också en hög andel ädelövträd och här finns även ask, alm och ett unikt bestånd med lind. Många av de bårder och bryn som kantar Bogesundslandets åkrar är rika på ädelöv och av stor vikt för landskapsbilden.

Det småskaliga vägnätet som på många ställen bevarat sin ålderdomliga prägel binder samman gårdarna och de öppna landskapsrummen. Bebyggelsebilden domineras av säteriet Frösvik och Bogesunds slott och till godsen hörande torp och arrendegårdar som ligger på impediment eller i skogskant. Vid Broknäs gård finns en liten välbetad havsstrandäng och en ekhage. Även vid Sundby och Söderby gårdar finns öppna jordbruksmarker med artrika beteshagar. Bebyggelsen är överlag fåtalig, med undantag av halvön Karlsudd i sydöst som präglas av exklusiv villabebyggelse från sekelskiftet och framåt.

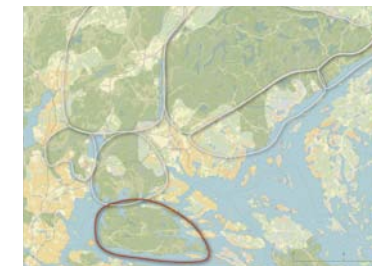
Från Askrikefjärden syns Bogesunds slotts borgliknande siluett över trädskronorna. Slottet och dess tillhörande bebyggelse ligger i relativt öppna marker, även om slottet är inbäddat i grönska. Slottet med sin tillhörande bebyggelse och parkmiljö är uppfört i en medeltidsromantisk stil och bebyggelsens utspridda placering i landskapet speglar samma stilideal. Vägnätet är mjukt böljande in mot slottet. Sydöst om slottet kantas den gamla uppfartsvägen av en allé, medan den modernare och breddade vägen sträcker sig längs alléns utkant.

Dagens användning - tillgänglighet och friluftsliv

Bogesundshalvön omtalas redan på 1950-talet som en plats "där stadsbon kan finna rekreation från trafikbuller och jäkt". Och fortfarande i dag är det förvånansvärt tyst och lugnt på Bogesundslandet. Dess närhet till Vaxholm gör området till ett av kommunens viktigaste rekreationsområden. SL-buss 681 går genom Bogesundslandet och har ett flertal stopp. Tillgängligheten till området är under sommartid god även för besökare från Stockholm, och en reguljär båttrafik går från Ropsten och Lidingö till Frösvik.

Inom Bogesundslandet finns Blå leden och åtta andra markerade leder av varierande längd. Längs lederna finns vindskydd och grillplatser. På Bogesundslandet finns flera hästgårdar och möjligheterna till ridning är goda genom flertalet ridstigar. Vid Bogesunds slott ligger även en ridskola. Sommartid lockar badplatserna med stränder i öst. På flera ställen längs med den södra stranden finns det mer informella klippbad. Många kommer också till Bogesundslandet på hösten för att plocka svamp och bär.

På Bogesundslandet finns flera konferensanläggningar, vandrarhem och campingmöjligheter.

Det råder bostadsbrist för fler än oss människor i Stockholmsregionen. För att stora rovfåglar ska kunna bygga sina bon krävs gamla grova tallar som kan bära deras bostäder. Ett havsörnsbo kan till exempel väga över ett ton.

På bilden ovan syns ett fiskljusebo. Fiskljusen var tidigare vanlig på Bogesundslandet men har minskat i antal bland annat på grund av att många gamla tallar försvunnit. Foto: Ann Åberg

Fågellivet är dock rikt i Bogesundslandets ädellövskogar och i de angränsande öppna delarna av landskapet. Här lever bland annat näktergal, härmsångare, rosenfink, stenkäcka och mindre hackspett. Ädellövskogarna är även värdefulla för flera ovanliga insektsarter.

Bogesundslandet har använts för skogsforskning vilket är märkbart genom Skogshögsskolans numera nedlagda forskningsområden och försöksfält vid Röskär på nordvästra delen av Bogesundshalvön. Planteringarna är idag kraftigt igenvuxna men fortfarande påtagliga i landskapet. Intill Röskär finns sedan forskningstiden ett arboretum med olika trädarter som är fritt att besöka.

Prioriterade ekosystemtjänster att kartlägga

Karaktärsområdets omfattande skogsmarker har stor potential att rymma en rik biologisk mångfald. Områdets historiska kopplingar med universitetsvärlden gör det intressant ur ett naturpedagogiskt perspektiv. Bogesundslandet är en fantastisk resurs genom sina vida skogsmarker som både ligger centralt och lagom avsides för utflykter. Odlingsmarkernas värden har främst betydelse för sin biologiska mångfald och möjligheter till pollinering snarare än för matproduktion.

- Biologisk mångfald
- Pollinering
- Hälsa och fritidsupplevelser
- Tysta områden
- Estetiska värden

Ekologiska funktioner

Bogesundslandet har sedan länge planerats att bli naturreservat. Detta innebär att några mindre skogsområden kan komma att avsättas helt för naturvård. I resten av skogen kommer Statens fastighetsverk även fortsättningsvis att bedriva ett aktivt skogsbruk, med hänsyn till friluftsliv, natur- och kulturvärden.

Gammal barrskog med betydelse för den biologiska mångfalden finns bara kvar i några små partier som till exempel norr om Dammstakärret som är en mindre sjö, omgiven av våtmarker. Sjön och omkringliggande kärr är en värdefull fågellokal. Svarthakedopping, knipa, kricka och storlom har häckat i sjön. De gamla stora tallarna som finns kvar är värdefulla för många arter, bland annat som boträd för duvhök och fiskljuse. Gamla solexponerade tallar är även viktiga för flera vedlevande insekter

De högsta naturvärdena på Bogesundslandet är knutna till ädellövskogarna. Ädellövskogarna består ofta av gamla trädbärande slätter- och betesmarker som vuxit igen. Det så kallade lindreservatet söder om Frösvik hyser imponerande lindar men även hassel och ek. Kring Bogesunds slott finns många ekbackar. På väg ut mot Vaxholm ligger Montebelloparken som består av ädellövskog med ek, alm och lind. Här finns även ett bestånd av avenbok, en raritet så här långt norrut. Parken har en rik lundflora bland annat med tandrot och lungört som bitvis helt dominerar marken. Svampförekomsten är rik, såväl på marken till exempel lömsk flugsvamp, som på döda och döende träd till exempel bleckticka.

Historisk bakgrund till karaktärsområdet

Bogesundslandets landskap präglas starkt av sin långa historia av säterier och slott. På 1600-talet delades ön, som då kallades Väderön, mellan säterierna Bogesund och Frösvik. Andra större gårdar var Hage och Askrike gård. Bogesundslandet köptes på 1600-talet upp av Rydboholm och användes som slottets djurgård (jaktmark). Under 1700-talet fanns fler än hundra gårdar och torp på halvön som lydde under Bogesunds slott. Många äldre gårdar och torp finns kvar, men andra är endast bevarade som husgrunder.

Den nuvarande slottsbyggnaden uppfördes på 1860-talet, liksom flera av de till slottet tillhörande byggnaderna. Samtidigt omdanades slottsparken i engelsk romantisk stil. Öster om parken anlades en trädgård med fruktodlingar, växthus och ett lusthus. Slottet genomgick ett betydande förfall under tidigt 1900-tal, och efter många rättsliga turer tog staten över egendomen 1946 med skälet vanhävd. För att kunna genomföra expropriationen stiftades en särskild lag, som kom att kallas lex Bogesund. Domänverket sattes att förvalta skog och jordbruk medan byggnadsstyrelsen skulle förvalta slottsbyggnaden. I samband med det statliga övertagandet anlades en fångvårdskoloni bakom slottet, och en skogsforskningsverksamhet initierades på slottets ägor. 1993 tog Statens Fastighetsverk över förvaltningen av slott och park. Idag förvaltar de hela egendomen.

Landskapet kring Röskär, Ernvik och Grabbtorp i nordvästra delen av Bogesundslandet omvandlades under 1950-talet då stora arealer avsattes som skogsforskningsområde med främst barrträdplanter

ringar. Planteringarna skedde ofta på före detta åkermark. Planteringarna är idag kraftigt igenvuxna men fortfarande påtagliga i landskapet genom sina raka rader.

Inverkansfaktorer - Bogesundslandet

Förstärker karaktären

Stärka ett mer småskaligt skogsbruk med stor naturvårds- och kulturmiljöhänsyn.

Inrikta skötsel på bryn- och ädellövskogsmiljöer, stärk äldre lövmarker genom lämplig skötsel, spara gamla tallar och se till att föryngring sker av dessa.

Stärk den biologiska mångfalden genom ännu större hänsyn i skogsbruket.

Lyft fram och berätta om de många torplägen som finns kvar i landskapet, t.ex. genom att samordna torplandskapets äldre gång- och vägstråk och dagens vandringsleder.

Vid nyexploatering av enstaka hus eller sommarboenden, utnyttja och lyft äldre bebyggelselägen.

Lyft och tillgängliggör resterna av skogsforskningen för allmänheten.

Skapa nya attraktiva stråk från busshållplatser som knyter ihop kollektivtrafikåkare med de befintliga vandringslederna.

Skapa särskilda leder för mountainbike-åkare.

Bibehåller karaktären

Skogs- och jordbruk med normal naturvårds- och kulturmiljöhänsyn.

Bibehåll landskapets karaktär genom att förvalta alléer och inslag av ädellövskog vid slott och säteri.

Bibehåll landskapets karaktär genom att låta slott och säteri dominera bebyggelsebild.

Upprätthåll Bogesundslandets småskaliga och slingrande vägnät.

Förvalta slottsmiljön med dess öppna marker, slottsträdgård och mångfald av ädellövträd.

I det kuperade och omväxlande landskapet kring slottet är enstaka kompletteringar i vissa lägen och med kvalitativ utformning vara möjlig.

Förvalta befintliga leder och skyltar.

Försvagar karaktären

Storskaligt skogsbruk baserat på trakthyggesbruk som påverkar upplevelsevärden negativt och försvagar ekologiska funktioner.

Om bryn och betesmarker växer igen ytterligare.

Om nedläggning av jordbruk sker vilket ger minskat antal betesdjur.

Om ny bebyggelse i för stort antal, för stor skala eller utan hög arkitektonisk kvalitet försämrar förståelsen av slottets och säteriets dominans på Bogesundslandet.

Om igenväxning och/eller igenplantering av odlingsmarken kring torp och torpruiner sker.

Om större omledningar, breddningar eller rätningar av vägsystemet görs.

Kommunernas målbild styr: Översiktsplanens intentioner

Utsikt över Kyrkfjärden. Rydboholms karaktärsområde länkar samman Bogesundslandet med Angarn- Vada- Össeby Garn. Här finns även viktiga barrskogskopplingar mot Tärnansområdets karaktärsområde. Runt Rydboholm finns höga kulturvärden och värdefulla ädellövmiljöer

Rydboholm

Sammanlänkande storgodslandskap

Karaktärsområdet utgör en viktig länk och spridningskorridor mellan Bogesundslandets barrskogar och Tärnans kärnområden för barrskogslevande arter. Här finns en stor potential för rekreation och friluftsliv, men det finns även en risk för att infrastruktur och nyexploateringar tränger in området på ett sätt som på sikt kan försvaga spridningssamband både för natur och människa. Starkt präglad av godsstrukturen med slätt i söder och skogsmarker i norr.

Området kring Rydboholm består av ett lågt liggande slättlandskap som domineras av slottet och av sockenkyrkan Östra Ryd. Slottet vänder sig mot vattnet, men är tydligt sammankopplat med sockencentrat genom den allé som leder från kyrkan till slottet. Från slottet och kyrkan ges fria utblickar över Kyrkfjärden och dess motsatta strand. Rydboholms engelska park med sina värdefulla ädellövträd utgör ett viktigt kärnområde och är viktig i kopplingen med Bogesundslandets ädellövmiljöer. Slingrande gångvägar och parkbyggnader från 1700-talet gör även den engelska parken till en attraktiv plats för besökare och är den enda delen av slottsmiljön som är tillgänglig för allmänheten förutom allérummet upp till slottet. Vid Kyrkfjärdens nordöstra hörn ligger Rydboholms hage med värdefulla betesmarker och stora ekar.

Det öppna landskapsrummet avgränsas av väg 274 i norr, skog i väst och ett smalare skogsimpediment i öster. Öster om sockenkyrkan finns en handfull gårdar och torp som idag ligger utmed väg 274. Vid länsvägen tar ett barrskogslandskap vid som sträcker sig ända fram till sockengränsen i norr, i höjd med Stava. Roslagsbanan sträcker sig genom landskapet i öst-västlig riktning, och vid hållplatsen Rydbo har ett mindre samhälle växt fram. Skogen har på sina ställen inslag av lövträd, topografin är omväxlande och har särskilt i de östra stort inslag av hållmarker växelvis med lägre partier med våtmarker. Här ligger Träskmossen som en av de största opåverkade mossarna i Stockholmstrakten. Skogen är starkt påverkad av aktivt

skogsbruk. Förekomst av bebyggelse är mycket sparsam, och kommunikationerna utgörs av mindre brukningsvägar eller stigar. Enstaka torp ligger i kanten mot stora skogsområden.

Vid Täljöviken i öst övergår landskapet gradvis i tätort, och möter i sydost Svinninge som domineras av sommarbebyggelse från tiden kring sekelskiftet. I väst ligger Ullnasjön som är en lerslättsjö med stora vassområden, rik på fisk och fågelliv. Vid sjöns östra strand finns speciella geologiska formationer, så kallade de Geer moräner. En betydande del av sjöns strandområden utgörs av golfbanor.

Dagens användning - tillgänglighet och friluftsliv

I och i anslutning till området har flera svaga gröna samband identifierats. Det innebär att flera barriärer för både djur och människor. Barriärerna i området utgörs främst av infrastrukturstråk i form av Roslagsbanan och väg 276 i syd-östlig riktning, samt E18 i nord-sydlig riktning. Samtidigt nås området lätt genom Roslagsbanans station i Rydbo. Rydbo pekas ut som en så kallad Grön station i regionplanen. Det planerade resecentrumet vid Arninge kan i framtiden också bli en viktig port ut i Angarnkilen. Området öster om

Rydboholms slott är en av Gustav Wasas tänkbara födelseplatser, och blev tidigt den blivande Kungens barn-doms-hem. Slottet är i privat ägo och kan endast betraktas på avstånd. Den engelska parken söder om slottet är tillgänglig för allmänheten även om det kan vara svårt att hitta rätt

Ullnasjön är till stora delar bullerstört och med undantag av golfbanorna bedöms det inte ha några höga rekreativvärden.

Den blå leden passerar genom områdets norra delar i två olika sträckningar, och tillgängliggör därmed skogslandskapet för fotgängare. Från Rydbo fortsätter den Blå leden ned mot Bogesundlandet och sammanbinder på så vis Angarnkilen med Bogesundskilen.

Prioriterade ekosystemtjänster att kartlägga

- Biologisk mångfald
- Pollinering
- Rening av vatten
- Hälsa och fritidsupplevelser
- Estetiska värden

Den pampiga allén som leder fram till Rydboholms slott består av en blandning av ädla lövträd som ask och lind.

Karaktärsområdets ekologiska funktioner

Rydboholms engelska park utgör ett viktigt kärnområde för ädellövskog och är viktig i kopplingen mellan Bogesundsländets ädellövsmiljöer. Parken innehåller en stor mängd äldre träd, företrädesvis ek, lind och tall, men även mycket hassel och bok. Dessa är alla viktiga som livsmiljöer för en stor mängd organismer som insekter och lavar. Området är en viktig plats för ett stort antal fågelarter. Bland annat kattuggla, brun kärrhök, rosenfink, mindre flugsnappare, mindre hackspett och härmsångare. Det sammanhängande barrskogslandskapet som sträcker sig från väg 274 och till karaktärsområdets norra gräns i höjd med Roslagsleden är hårt brukad men eftersom bebyggelsen är sparsam, och området endast bryts upp av mindre brukningsvägar eller stigar kan störningskänsliga arter finna sin tillflykt här (till exempel nattskärar och tjäder). Skogsområdet utgör en mycket viktig koppling mellan Bogesundsländets barrskogar och Tärnans kärnområden för barrskogslevande arter. Det är viktigt att en så bred spridningszon som möjligt kan bevaras mellan Åkersberga och Rydbo.

Historisk bakgrund till karaktärsområdet

Rydboholms slott och den närbelägna sockenkyrkan har länge dominerat och gett landskapet dess prägel. Slottets ägor har omfattat hela socknen, under perioder även hela Bogesundsländet, och den övriga bebyggelsen har utgjort arrendegårdar och torp under slottet. Endast prästgården Ubbby, i områdets östra del, låg utanför slottets mark. Många torpställen är borta men ett flertal finns kvar öster om kyrkan och på norra Bogesundsländet. Rydboholms slott har en huvudbyggnad som i grunden är från 1500-talet men som fick sitt nuvarande utseende från 1700-talet. Det fristående Vasatornet är ett kärntorn med såväl bostads- som försvarsfunktioner från 1400-talet. Rydboholms parker består av två delar, en barockpark från 1660-talet och en vidsträckt engelsk park anlagd kring sekelskiftet 1800. Rydboholm anlades under medeltiden och var då den största sätesgården i Stockholmstrakten med över 40 arrendegårdar. Tre gravfält från yngre järnålder visar dock att bosättningar etablerades i området redan under förhistorisk tid. Som Rydboholms patronats- och gravkyrka har Östra Ryds kyrka ett starkt historiskt samband med slottet.

Invid kyrkan ligger ett hus som tjänstgjort som bland annat. fattigstuga, sockenstuga och skola.

För att locka sommargäster till kusten vid Åkersberga förlängdes år 1901 Roslagsbanan med en sträckning från Täby mot Tunafjärden. Kommunens stora markägare, godsägarna på Rydboholm, Margrete-

lund och Tuna gods, arbetade aktivt för järnvägsbygget och upplät sin mark gratis för banvallen. Rydboholms godsägare Brahe verkade för att järnvägen skulle dras i skogen, med inte längre än en kvarts gångväg från slottet. I Östra Ryds socken anlades därför stoppet Rydbo.

Inverkansfaktorer - Rydboholm

Förstärker karaktären

Gynna småskaligt skogsbruk med stor naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Öppna upp brynen för att stärka det tidigare odlingslandskapet och bind ihop det med skog norr om väg 274.

Lyft fram och berätta om de torplägena som finns kvar i landskapet, t.ex. genom skyltning.

Den blå ledens passager förbi barriärerna i området (E18, Roslagsbanan, väg 276 och 274) bidrar till att binda ihop området och länka den till såväl övriga delar av Angarnkilen som Bogesundskilen. Stärk kopplingen mellan blå leden och Rydboholm.

(Landskapet kring Rydboholm och Östra Ryds sockencentrum är karaktärsområdets centralområde, men tillgängligheten för fotgängare och cyklister är svag.)

Bibehåller karaktären

Skogs- och jordbruk med normal naturvårds- och kulturmiljöshänsyn. Upprätthåll och förvalta allén mellan slott och kyrka.

Upprätthåll det öppna, storskaliga och bebyggelsefria landskapet kring Rydboholm.

Upprätthåll sockencentrats karaktär, låt kyrkan fortsatt dominera bebyggelsemiljön.

Upprätthåll de fria siktlinjerna över Kyrkfjärden från slott och kyrkan.

Försvagar karaktären

Storskaligt skogsbruk baserat på trakthyggesbruk som påverkar upplevelsevärden negativt och försvagar ekologiska funktioner.

Ytterligare uppdelning (fragmentering) av landskapet sker och svaga samband i grönstrukturen bryts.

Om barriäreffekterna ökar och därmed försämrar tillgänglighet och passager inom karaktärsområdet.

Om sambanden mellan inägorna i områdets södra del (kring Rydboholm och Östra Ryd) och utmarker i områdets norra, skogsrika del bryts än mer.

Om bebyggelse eller verksamhet uppförs som i skala, karaktär eller lokalisering inkräktar eller på annat sätt konkurrerar med slottets ensamliggande läge och dominans i landskapet.

Bebyggelse på eller igenplantering/igenväxning av den öppna odlingsmarken kring slott och sockencentrum.

Igenväxning av de öppna siktlinjerna mot Kyrkfjärden och dess motsatta strand.

Ytterligare bullerstörningar.

Kommunernas målbild styr: Översiktsplanens intentioner

Den välbevarade gårdsmiljön i naturreservatet Rönninge by- Skavlöten står i skarp kontrast till den modernistiska tidsandan som karaktäriserar närliggande bostadsområden.

Prästgårdsmarkerna till Ullnasjön

Kontrastrikt tätortsnära odlingslandskap

Karaktärsområdet präglas kanske mer än något annat område i kilarna av starka kontraster. Värdefulla ängs- och hagmarker som betats i hundratals år ligger sida vid sida med golfbanor, stora kommunikationsleder och växande tätorter.

Just på grund av sitt tätortsnära läge finns flera av Täbys viktigaste och mest välfrekventerade strövmråden i karaktärsområdet. Landskapet domineras av lövinblandad barrskog där uppodlade dalgångar och flera hävdade betesmarker skapar halvöppna landskapsrum. Den traditionella bebyggelsen utgörs av glest liggande gårdar, Löttinge herrgård och ett antal mindre torp. Kring den traditionella bebyggelsen finns ett antal hästgårdar och flera golfklubbar. De successivt utvidgade villaområdena i utkanterna av Täby kyrkby, Löttingelund, Gribbylund och Ensta övergår i landsbygd ofta genom tydliga och direkta möten.

I områdets östra del ligger Ullnasjön, som är rik på fisk- och fågelliv. Sjöns södra strand består av naturmark med områden av sumpskogar och lövskogar. I området kring Ullnasjön är det moderna omvandlingslandskapet särskilt tydligt och landskapet präglas av flera större trafikleder, framförallt Norrortsleden och Arningevägen, samt av Arninge industriområde i områdets sydöstra del. Vid Ullnasjöns södra strand ligger en avfallsanläggning som i några utblickar dominerar landskapsbilden.

Det moderna omvandlingslandskapet kontrasterar mot områdets västra del och Täby Prästgårdsmark där kontinuerlig hävd har skapat ett odlingslandskap med låglänta åkrar och kuperade beteshagar, vilka breder ut sig norr och sydväst om prästgården. Här finns en av länets finaste betesmarker med höga naturvärden. Odlingslandskapet bär spår av bosättningar och jordbruk från järnålder och framåt genom en rad förhistoriska lämningar såsom stensträngar, fossil åker, flera gravfält och bebyggelse lämningar. Kring Löttinge gård breder ett stort, öppet odlingsrum ut sig vilket i söder möter villabebyggelsen i Löttingelund. Herrgården och det omgivande landskapet är

en värdefull del i den dalgång av uppodlad mark som sträcker sig utmed Prästgårdsvägen. Rönningesjön är en uppskattad badsjö som omges av villabebyggelse i norr, väster och söder. I öst kantas sjön av Skavlötens naturreservatet med Rönninge by, Rönninge by som ett visningsjordbruk med boskapskötsel och olika binärningar..

Dagens användning - tillgänglighet och friluftsliv

Karaktärsområdet genomkorsas av både Roslagsleden och Blå leden och nås lätt från flera av Roslagsbanans stationer. Genom Täby Prästgårdsmark går en 3 km lång forn- och naturstig. Den utgår från Täby kyrkby och fortsätter förbi byskolan och ett vikingatida gravfält mot Skogsberga. En betydande del av Ullnasjöns strandområden utgörs av golfbanor. Skavlötens naturreservat är Täby kommuns viktigaste friluftsområde med ett stort motionscentrum och många olika leder och spår. Här finns även 4H-gården Rönninge by som kan ses som en bevarad enhet från det agrara 1800-talets Täby. Byn fungerar som bygdegård. I reservatet finns också Skavlötens friluftsgård med tillhörande motions-, skid- och skridskospår samt badplats liksom en fornborg.

Betande djur hjälper till att hålla landskapet öppet i ett naturreservat i Täby. Betande djur bidrar inte bara till ökad biologisk mångfald utan bidrar också till stora upplevelsevärden för människor som rör sig runt djurhagarna.

Prioriterade ekosystemtjänster att kartlägga

Karaktärsområdets tätortsnära läge motiverar att främst kartlägga kulturella ekosystemtjänster, samtidigt finns här artrika miljöer som har betydelse för biologisk mångfald och pollinering. Närheten till en stor del hårdgjorda ytor innebär även att flödesreglerande kapacitet kan vara viktigt att identifiera och kartlägga.

- Biologisk mångfald
- Pollinering
- Sociala relationer
- Hälsa och fritidsupplevelser
- Estetiska värden
- Flödesreglering

Att ha ett strövområde nära bostaden främjar folkhälsan. Vistelse i naturen minskar stress och oro, och har en bevisad positiv effekt på psykisk ohälsa. Undersökningar har visat att barn kan utveckla sin motorik snabbare och bättre genom att vistas mycket ute i naturen. De håller sig friskare och får lättare att koncentrera sig.

Karaktärsområdets ekologiska funktioner

En av de ekologiska värdekärnorna i karaktärsområdet är naturreservatet Rönninge by – Skavlöten. Reservatet hyser höga naturvärden i form av barrskogar med gamla tallar och inslag av gammal triviallövskog. En stor del av områdets skogar betas eller bär tydliga spår av tidigare bete. I en kil mellan reservatet och Arninge industriområde ligger ett litet odlingslandskap runt hästsportanläggningen Hägerneholm. Här finns värdefulla partier med värdefulla ekar. Naturreservatet utgör ett viktigt värdeområde för tall och tallevande arter.

Prästgårdsmarkerna i karaktärsområdets västra del är Natura 2000-område och har rik förekomst av växter som är beroende av bete och slåtter. Backsippor blommar rikligt på våren och här finns även den sällsynta finnögöntrösten. Intressant för området är de skogsbeten i områdets centrala och sydostliga delar, som representerar en markanvändning som blir alltmer ovanlig, inte bara i Sverige utan i hela Nordeuropa.

Gullsjön ligger vid foten av Löttingekullen som är Täbys högsta berg, 58 meter över havet. Sjön är liten och grund och sommartid täcks ytan av näckrosor. En mängd groddjur och salamandrar håller till här. Svarthakedopping häckar tidvis här och även näktergalen.

Historisk bakgrund till karaktärsområdet

Området är en utpräglad jordbruksbygd där många av gårdslägena har kontinuitet från järnåldern. Genom karaktärsområdet sträckte sig landsvägen från Stockholm till Norrtälje, med stopp i Enstakrog–Vågsjö – Angarn – Ösby – Hall. Flera milstenar längs den gamla vägsträckningen vittnar om detta, bland annat vid Gribbylund och Vågsjö. Landskapet har i modern tid präglats av utbyggnaden av flera kommunikationsstråk, framförallt Roslagsbanan och E18 mot Norrtälje. När Roslagsbanan anlades kring sekelskiftet 1900 var landskapet utpräglat agrart och stoppen förlades vid gårdar eller mindre byar. Den nya spårtrafiken bädade dock för framväxten av stations-samhällen längs banan, och under 1900-talets första hälft genomgick landskapet stora förändringar. Egnahemsområden växer fram, många gånger med utgångspunkt i Roslagsbanans stationer. I vissa fall, såsom för Löttingelund, etableras egnahemsområden på herrgårdarnas avstyckade mark.

Inverkansfaktorer - Prästgårdsmarkerna till Ullnasjön

Förstärker karaktären

Främja tillgängligheten till området genom att fortsätta bygga på tydliga, direkta möten mellan tätortsutbyggnad och landsbygd.

Stärka mötet mellan odlingslandskapet och de storskaliga moderna anläggningarna (infrastruktur, industri- och handelsområden) genom att undvika ingenmansland).

Stärka tillgängligheten och led in till karaktärsområdet genom t ex "entréer" till området. Stärk entréerna till Roslagsleden och Blå leden vid pendeltågsstationerna, särskilt till blå leden vid Arninge/Ullna sjön i samband med utbyggnad av ny pendelstation i Arninge.

Stärka upplevelsen av den gröna kilen från Norrortsleden och Arningevägen, t.ex. genom gallring, riktad avverkning samt med skyltning.

Stärka läsbarheten av områdets kommunikationshistoria genom att lyfta gamla landsvägen Ensta-Vågsjö-Angarn (Milstenar och gammal sträckning genom Gribbylund och Vågsjö).

Bibehåller karaktären

Fortsatt förvaltning av betesmarker och öppna odlingsmarker kring Täby Prästgård.

Bibehåll de direkta mötena mellan tätort och grönkil och fortsatt främja den goda tillgängligheten i områdets västra delar.

Om industri- och handelsområdena ska utökas, undvik att splittra eller tränga in grönkilen ytterligare och arbeta medvetet med mötena mellan odlingslandskap och moderna anläggningar.

Försvagar karaktären

Tätortsutbyggnad som suddar ut närheten och det direkta mötet mellan villabebyggelse och landsbygd.

Ökade barriäreffekter, t.ex. genom utbyggnad av industri- och verksamhetsområden eller breddning och utbyggnad av befintliga trafikleder.

Igenplantering av eller ny sammanhållen bebyggelse på den traditionella åkermarken.

Nya vägsträckningar eller exploateringar som suddar ut den tidigare landsvägens sträckning, särskilt i området mellan Enstakrog – Vågsjö där den redan har svag läsbarhet.

Kommunernas målbild styr: Översiktsplanens intentioner

Roslagsleden passerar Angarnsjöängen och går genom dalgångens ålderdomliga odlingslandskap med bevarade grusvägar och vackra betsmarker och brynmiljöer.

Angarn - Vada - Össeby-Garn

Angarn - Vada - Össeby-Garn

Långlivad odlingsbygd i stora dalgångar

Ett i Stockholmsregionen värdefullt kulturlandskap, relativt stora landskapsrum där fornlämningar, gårdslägen och odlingslandskapet återger tusenåriga agrara mönster. Här finns värdefulla betesmarker och Angarnsjöängen är länets rikaste fågelsjö. Närheten till Vallentuna och goda kommunikationer medför bebyggelsestryck på flera platser, och odlingslandskapet har på sina ställen ersatts av ett fritidslandskap där hästskötseln är särskilt framträdande.

Landskapet utgörs av ett sprickdalslandskap som består av till största delen uppodlade dalgångar, där åkermarken bildar stora öppna rum i landskapet. Skogsbeklädda impediment bryter av odlingsmarken, men annars är markerna relativt fria från landskapselement såsom diken, stenmurar eller åkerholmar. I de stora öppna odlingsmarkerna skapas det därför långa siktlinjer i landskapet. Markerna sluttar svagt ned mot vattendragen och reser sig mot skogskanterna. Odlingslandskapets långa kontinuitet har bidragit till dalgångarnas många värdefulla ängs- och betesmarker. Den stora koncentrationen av dessa biotoper är ovanlig i ett regionalt perspektiv. Bebyggelsen ligger i många fall i samma lägen sedan järnåldern och marken kring byarna har odlats, slagits och betats i mer än 2000 år.

I karaktärsområdets östra kant löper Garnsviken i nord/sydlig riktning som i söder utmynnar i Åkers kanal och som i områdets norra del övergår i Husåån och Helgöån. Här fanns den sedan länge betydelsefulla vattenfarleden Långhundraleden. Vägarna i området består av ett nät av flera landsvägar, vilka korsas vid sockenkyrkan. Ett mer finmaskigt vägnät binder samman gårdar och byar.

Bebyggelsen i dalgångarna är huvudsakligen placerad i mindre koncentrationer på höjderna eller i övergången mellan skog- och odlingsmark. Det skapar många små bebyggelsecentra som särskiljs av odlings- eller bete/skogsmark. Bebyggelsen består av ensamgårdar

eller mindre byar. Den långa kontinuiteten illustreras av de många järnåldersgravfält som ligger i nära anslutning till dagens bebyggelse. I områdets sockencentran ligger de medeltida kyrkorna på höjdlägen, synliga från det omgivande odlingslandskapet. Den nyare bebyggelsen återfinns i anslutning tätorterna, antingen som förtätningar i ytterkant på tätort eller i sammanhängande villaområden på tidigare åkermark.

Det finns flera säterier och större gårdar i området och flera av dessa har idag omvandlats till hästgårdar med nya tillägg som stall, ridhus, ridbanor, travbanor och med staket inhägnade åkermarker. Runt gårdsmiljöerna finns ofta höga naturvärden i form av ängs- och betesmarker och alléer och bryn med mycket ädellöv.

Kring det halvöppna slättlandskapet tar högt belägna skogsområden vid. En del av skogen har en "norrlandsprägel" med sina hållmarker omväxlande med granskog med insprängda områden med lövträd och myrar. De tätortsnära skogarna är mosaikartade med barr- och blandskogar. På höjderna finns en hel del hållmarker och våtmarker. Generellt är skogen präglad av ett storskaligt skogsbruk men en del värdefulla naturmiljöer som till exempel Römossen finns kvar. Skogsområdet väster om Vada präglas av närheten till Lindholmens säteri, bland annat finns här flera torp som en gång tillhörde säteriet.

Dagens användning - tillgänglighet och friluftsliv

Området genomkorsas av flera populära vandrings- och vattenleder. De öppna odlingslandskapen i Vadadalen inbjuder till vandringar över betade strandängar, skogsklädda höjder och betesmarker. Även artrika vägkanter och grusvägar utgör attraktiva gång- och cykelstråk.

Roslagsleden sträcker sig från Täby norrut förbi Angarn och genom Karby för att göra en sväng förbi Römossen i norr. Långhundraleden är en populär vattenled för paddling, och flera av områdets vattendrag och sjöar lämpas sig väl för fiske. Skogsområdena som omger det öppna odlingslandskapet har inga tydliga målpunkter utan präglas på många platser av storskaligt skogsbruk. Den regionala tillgängligheten är god tack vare Roslagsbanan vilken har flera hållplatser i områdets västra delar. Flera busslinjer trafikerar Vadadalen. Att Roslagsleden har en startpunkt intill Täby kyrkby inverkar positivt på fotgängarens tillgänglighet.

Össeby-Garns kyrka

Under medeltid formades bygderna successivt med den administrativa indelningen i härader och socknar. Den medeltida sockenindelningen har till stor del blivit bestående in i nutiden. Ett sockencentrum är den plats där kyrkan ligger eller låg och andra administrativa verksamheter samlades såsom skolundervisning och fattigvård. I karaktärsområdet ingår i huvudsak tre medeltida sockencentrum Angarn, Össeby-Garn och Vada, (Össeby och Garn slogs samman under 1800-talets första hälft).

Flera svaga samband har identifierats i området i samband med RUFs 2010. Dessa beror främst på den barriäreffekt som E18 och Roslagsbanan skapar, men svaga samband finns också i randområdet där grönkilen möter Vallentunas ytterkanter. Dessa områden är svagare vad gäller både gröna spridningskorridorer och tillgängligheten till områdena.

Spängerna underlättar tillgängligheten runt Angarnsjöängarna på våren när en del av markerna svämmar över. Våren och hösten är fågelskådarnas högtid och en bra tid på året att besöka Angarnsjöängarna. Foto: Daniel Hansson

Prioriterade ekosystemtjänster att kartlägga

Karaktärsområdet är det område i kilarna som rymmer mest odlingsmark vilket skulle motivera att ekosystemtjänsten mat kartläggs. Ur ett regionalt perspektiv är dock frågor kopplade till biologisk mångfald och fritidsupplevelser mer prioriterade i och med unika Angarnsjöängen och Vadadalen. Stora våtmarker har en viktig funktion som dagvattenrenare, särskilt nära tätorten. Här kan det vara intressant att kartlägga både befintliga och utdikade våtmarker.

- Mat
- Pollinering
- Biologisk mångfald
- Erosionsskydd
- Hälsa och fritidsupplevelser
- Turism
- Estetiska värden
- Rening av vatten

Ekologiska funktioner

Karaktärsområdets högsta naturvärden är koncentrerade till Angarnsjöängarna och Vadadalen. Angarnsjön är länets mest värdefulla fågelsjö. På 1990-talet restaurerades sjön och betet återinfördes. Idag har sjön stor betydelse som rastlokal och häckningslokal för änder, vadare och rovfågel. Vid Vadadalen norr om gården Stora Benhamra finns en av länets artrikaste betesmarker. Även Vadadalens strandängar runt Helgöån har fina fågellokaler. Koncentrationen av ängs- och betesmarker är unik för regionen. Svaga spridningssamband finns mot Markim-Orkestas odlingslandskap som ligger i Rösjökilen.

Stora delar av skogsområdena som omger dalgångsbygden är påverkade av intensivt skogsbruk men är fortfarande viktigt som helhetsområde för bland annat fågellivet och utgör en viktig koppling mellan Tärnan – Rydboholm och vidare ner mot Bogesundslandet.

I karaktärsområdets nordöstra skogsmarker växer granskogen

omväxlande med hållmarker och med insprängda områden med lövträd och myrar. Av myrarna utmärker sig Römossen som botaniskt intressant.

Naturen vid Lindholmen utmärker sig genom sina hagmarker och parkmiljöer med värdefulla ädellövträd. Vissa partier är mer slutna och har karaktären av ädellövskogslund. Markerna kring Lindholmen hyser även en artrik fågelfauna. För rastande änder har framför allt Storsjön högt värde.

Issjön och Garnsviken har sammanhängande naturstränder och är därför särskilt värdefulla för den biologiska mångfalden. Kring Issjön dominerar myrmarker och barrskog medan Garnsvikens naturstränder framförallt består av klippor, skogspartier och vassbälten. I skogsområdet mellan Lillsjön och Storsjön finns en fin strandskog.

Historisk bakgrund till karaktärsområdet

Området kring Angarn, Vada och Össeby-Garn är en gammal centralbygd där goda odlingsförutsättningar och väl utvecklade kommunikationer har gett upphov till ett landskap med lång kontinuitet. I området finns rikt med fornlämningar, vägsystem, medeltidskyrkor, herrgårdar och en bebyggelsestruktur som speglar en lång bosättningskontinuitet sedan övergången bronsålder-äldre järnålder. I stort sett hela området koloniserades under äldre och yngre järnålder, och bebyggelsen ligger i många fall kvar i samma lägen än idag. Detta visar sig i att de flesta byar och gårdar har järnåldersgravfält i nära anslutning. Området har varit relativt tätbefolkat, socknarna är därför små och kyrkorna ligger tätt i landskapet. Till områdets många herrgårdar, som framför allt är från 1700-talet, hör Stora Benhamra, Klingboda, Hacksta, Lingsberg, Olshamra och Kusta.

Genom landskapet löpte flera viktiga kommunikationsleder. Väster om Angarn, genom Vallentuna och Markims socknar, löpte den livligt trafikerade vintervägen som sammanband Stockholm och norra Uppland. Garnsviken var en del av den så kallade Långhundraleden som under förhistorisk tid var en vattenled av stor betydelse. Den löpte från Östersjön till centrala Uppland genom Vallentunatrakten. Angarns bosättningsområde bör ha varit ett av de mest betydande i länet under bronsåldern. Det finns få motsvarigheter till koncentrationen av fornlämningar från den tiden på andra håll i länet. En av

länets få hållristningar och den enda i Vallentuna finns vid Örsta. Lämningarna från bronsåldern visar att man bebodde höjderna runt havsvikarna. Många lämningar har påträffats runt Angarnssjöängen och i ett stråk från Örsta-Angarn till Rocksta.

Uppodlingen av landskapet har varit intensiv de senaste 1000 åren ända fram till 1950. Därför har många våtmarker och grunda sjöar har dikats ut.

Inverkansfaktorer - Angarn - Vada - Össeby-Garn

Förstärker karaktären

Aktivt gynna skogs- och jordbruk med stor naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Stärka aktivt jordbruk med djurhållning som håller marker och siktlinjer öppna.

Lyfta karaktärsområdet genom "entréer" till området, skyltning mm.

Stärka befintliga vandringsleder och vattenleder med berättelser om djurliv och människors liv, arbeten och verksamheter. Stärk leders och andra anläggningars koppling till varumärket "Angarnkilen".

Stärka mötet mellan stad och land – t ex genom att stärka vandringsledernas startpunkter i tätorterna.

Värna om att stärka samband snarare än att skapa barriärer vid utbyggnad av nya områden. Bebyggelsens och vägarnas karaktär, visuella, gröna, kulturella och funktionella samband är viktiga. (Undvik "ingenmansland" i randområdena).

Stärka det svaga sambandet som utgörs av den barriäreffekt som E 18 skapar.

Bibehåller karaktären

Skogs- och jordbruk med normal naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Komplettera bebyggelse genom två alt; förtätning av befintliga bebyggelsekoncentrationer eller etablera nya koncentrationer på väl valda platser.

Skapa goda förutsättningar för "hästverksamheten" för att bibehålla de öppna landskapen.

Skapa ytterligare attraktion att bedriva hästverksamhet i området t ex genom ridleder mm.

Fortsatt hävd av gräsmarker.

Försvagar karaktären

Storskaligt skogsbruk baserat på trakthyggesbruk som påverkar upplevelsevärden negativt och försvagar ekologiska funktioner.

Brutna siktlinjer mellan koncentrationerna av bebyggelse, mot kyrkorna och i de stora odlingsrummen.

Om åkermark/odlingsmark tas i anspråk för utbyggnation av tätorterna t ex med större "villamattor", eller andra större etableringar som ej inte ansluter till landsbygdskaraktär.

Om åker- betesmarkerna försvinner, planteras eller växer igen.

Om sockencentrumen trängs in och eller konkurreras ut av nya etableringar (deras strategiska läge naggas i kanten).

Om det finmaskiga vägnätet lokaliseras till några få genomfartsleder och möjligheten att läsa sockencentrumets knypunkt går om intet.

Uträtning och asfaltering av grusvägar som finns kvar i området.

Om säteriernas marker närmast huvudbyggnad exploateras med annan verksamhet än jordbruksdrift till exempel bebyggelse (jfr sockencentras, deras strategiska läge i landskapet och deras historiska dominans naggas i kanten).

Roslagsleden passerar Stora Harsjöns trolska omgivningar. Tärnanområdets vackra sjöar gör Tärnanområdet till ett värdefullt friluftsområde. Norr om Stora Harsjön ligger Lilla Harsjön där finns en av Roslagsledens bäst belägna vindskydd enligt Svenska Turistföreningen.

Tärnan till Wira bruk

Tärnan till Wira bruk - Sjörik skogsbygd

Kilarnas största, sammanhängande och tysta skogslandskap. Roslagsleden leden genomkorsar denna sjörika skogsbygd. Här finns stora ekologiska värden med goda möjligheter till fiske, vandring, bad och annat friluftsliv. Hit flyttade människorna först under medeltiden och, till skillnad mot centralbygderna kring Angarn, är det glest mellan gårdar, vägar och sockencentran Småbrutna odlingsmarker med fina ekmiljöer som ligger insprängda i barrskogen.

Området utgörs av en sjörik skogsbygd mellan Össeby-Garn i väst och Wira bruk i öst. Här finns både större och mindre sjöar som binds samman i ett sjösystem. Landskapet är skogsrikt och kuperat och utmärks av glest spridda, mindre ensamgårdar och torp på höjderna. De vida skogsmarkerna utmärker sig genom sin mosaikartade struktur. Sjöar, lövrika stränder, hållmarker och våtmarker avlöser varandra. Endast rester av gammal naturskog finns kvar.

Det variationsrika landskapet förstärks av små lyckor i skogslandskapet där små, smala vägar leder fram till bebyggelsen. Åker- och betesmarkerna har en småskalig struktur med många flikar och gipar. I ett regionalt perspektiv är Tärnanområdet unikt genom att vara så pass obebyggt och kan nästan beskrivas som ett "väglöst" land.

Den bebyggelse som finns består av torp och mindre gårdar från 1800- och 1900-tal och följer landsvägens sträckning och ligger på de icke produktiva markerna upp mot skogskant. Den är till stor del traditionell, men några få, nyare inslag i form av villor och sommarstugor finns. Flera sommarstugor har omvandlats till permanenta bostäder.

Rialavägen är karaktärsområdets enda större väg och binder samman området i öst-västlig riktning. Vägen är småskalig och kurvig, och har till stor del behållit sin äldre sträckning. Vid sidan om landsvägen är vägarna få, landskapet domineras av skogen och de vägar som finns leder fram till skogens gårdar och torp. Kring de större sjöarna

finns mer utbredda flackare odlingsmarker, medan landskapet mellan sjöarna utmärks av långsmala dalgångar där odlingsmark och ensamgårdar omges av skogbeksäddade höjder. Det är i dalgångarna man finner de enstaka byar som finns i området. Byarna är små och husen ligger tätt intill varandra, vända mot vägen. Här finns småskaliga åkrar och betesmarker. Vid sjöarna finns även många ädellövträd, främst ek som idag står i igenväxande betesmarker och brynzoner. En del av betesmarkerna hävdas fortfarande och har höga naturvärden.

I områdets västra del ligger Wira bruk, samlat kring den kraftigt fallande Viraån. Bebyggelsen sträcker sig från 1700-tal -1900-tal och består av bostadshus, smedjor och byggnader för det offentliga, såsom rådhuset.

I söder mellan Garnsviken och Drängsjö ansluter karaktärsområdet till Åkersberga genom odlingsmarker direkt mot tätorten. Här samsas Österåkers kyrka och golfbanan i det öppna landskapet med den blandade bebyggelsen.

Dagens användning - tillgänglighet och friluftsliv

Områdets höga natur- och kulturvärden har gjort att hela området bedömts vara av riksintresse för friluftslivet. En annan viktig orsak är att Tärnanområdet är ett av länets största områden som är ostört av större bebyggelseområden och storskalig infrastruktur. I nästan hela området är ljudnivåerna under 40 dBA. Här finns goda förutsättningar för bad, cykelturer vandring, fritidsfiske och vintersport. Genom området går Roslagsleden i två olika förgreningar. Det går bra att tälta intill en av de många små sjöarna. Många av sjöarna har så pass rent vatten att det går att dricka direkt. Områdets variationsrikedom med kulturpräglade marker till urskogslänkande barrskog gör området attraktivt som besöksmål. Domarudden nära Åkersberga tätort och Wira bruk i karaktärsområdets nordöstra del utgör de mest kända målpunkterna, och Wira utgör också riksintresse för kulturmiljövården. Tillgängligheten till områdets södra och östra delar är relativt god, och framförallt under sommarhalvåret finns goda möjligheter att ta sig fram med kollektivtrafik. Buss mellan Åkersberga och Norrtälje stannar på flera platser i området. De västra delarna kan också nås via buss bland annat från Brollsta. Golfklubben vid Brollsta fungerar också som en entré och servicepunkt.

Wira bruk var en av landets viktigaste klingsmedjor mellan 1635 och 1775. Med tiden övergick tillverkningen till att domineras av fredligare bruksföremål som liar och yxor. Bruket är idag ett populärt utflyktsmål. På sommaren finns det möjlighet att boka en historisk rundvandring kring Wira Bruk. Här finns även ett café och ett museum.

Prioriterade ekosystemtjänster att kartlägga

Karaktärsområdets stora obrutna marker med utspridda områden med hög biologisk mångfald har stor betydelse som kärnområde för barrskogsarter i länet. Ekosystemtjänsten biologisk mångfald är prioriterad och riskerar att ytterligare försvagas genom det skogsbruk som bedrivs här idag. Det bör även utredas om Tärnanområdets klavattensjöar kan ha någon avgörande betydelse för vattenrening eller reservvattenförsörjning i en framtid då vatten kan bli en bristvara i Stockholmsregionen. Tärnanområdets betydelse för turism och fritidsupplevelser är vid sidan av biologisk mångfald viktigt att kartlägga.

- Biologisk mångfald
- Rening av vatten
- Hälsa och fritidsupplevelser
- Turism
- Estetiska värden
- Undervisning och kunskap

Ekologiska funktioner

Tärnanområdets skogar omfattas av ett storskaligt skogsbruk. Skogarna som domineras av barrskog, har bitvis stort inslag av lövträd. Vid sidan av de värdefulla ekmiljöerna finns det även mycket trivala lövträd som till exempel värdefulla grova aspar i brynzonerna. Skogslandskapet har brukats under lång tid genom bland annat bete och plockhuggning. Spår från detta bruk präglar fortfarande området. Här finns viktiga livsmiljöer för flera ovanliga ved- och marksvampsarter. Det intensiva skogsbruket till trots är karaktärsområdet ett av Stockholms läns största sammanhängande livsmiljöer för barrskogsarter. Spridningsmöjligheterna för arter knutna till barrskogsmiljöer är dock begränsad väster och söderut på grund av odlingsmarker och bebyggelse. Kopplingen till Rydholms karaktärsområde och vidare ner till Bogesundlandet är av stor vikt. Spridningsmöjligheterna för arter kopplade till ädellövskogmiljöer finns fortfarande men håller på att försvinna. Tärnan utgör ett viktigt så kallat storområde för störningskänsliga fåglar som kräver stora arealer. Området är även viktigt för större rovdjur såsom lo och varg.

Historisk bakgrund till karaktärsområdet

Tärnanområdet koloniserades sent och en stor del av gårdarna i området är troligen från slutet av medeltiden. De flesta gårdsnamnen slutar på -by vilket är en vanlig benämning på gårdar från sen medeltid till 1500-talet (till exempel Fastarby, Gunsarby, Ytterby och Bromseby). Området var, i jämförelse med Angarnkilens västra delar, relativt glesbefolkat och det var långt mellan kyrkorna. De tre sock-enkyrkorna, Riala, Össeby-Garn och den på 1700-talet uppförda Roslags-Kulla, ligger i områdets östra, norra och västra utkanter.

Till skillnad från skogarna i norra Uppland omfattades inte skogarna i Tärnanområdet av bergsbruket i någon större utsträckning. Skogen var istället en resurs åt de närliggande godsens och till de gårdar och torp som odlade upp de små dalarna mellan bergshöjderna och impedimenten. Stora mängder virke gick åt till stängsel. Avståndet till järnbruken och den svåra terrängen begränsade exploateringen av skogsresurserna. Under 1600-talet användes troligen skogen i de östra delarna av Tärnanområdet av vapensmedjan i Wira bruk. Bruket, landets viktigaste klingsmedja mellan 1635 och 1775, anlades vid Viraån som faller 13 meter, en nivåskillnad som gav riklig vattenkraft. Verksamheten var beroende av såväl vattenkraften som av skogens resurser. Det finns starka kopplingar till de stora gårdarna i Roslags-Kulla, och bruket anlades på godset Mälbys ägor, men bytte under 1700-talet ägare en rad gånger tills att det år 1800 sammanfördes med Östanå slott till ett fideikommiss.

Dagens skogslandskap präglas till stor del av det mer rationella skogsbruk som började växa fram under 1800-talet, men också av de omfattande utdikningar av skogsmarkerna som skedde under 1900-talets första hälft.

Inverkansfaktorer - Tärnan till Vira bruk

Förstärker karaktären

Stärka småskaligt skogsbruk med stor naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Skapa kantzoner längs vattendragen genom att undvika avverkning, och arbeta med att ha fria vandringssvågar för vattenlevande organismer i vattensystemet.

Lyfta arbetet med naturvårdsavtal, ersättningsfrågor.

Stärka karaktärsområdet genom t ex "entréer" till området. Värna om och bygg vidare på den goda tillgängligheten till området, här finns inga större barriärer eller svaga gröna samband.

Värna och utveckla Rialavägens småskalighet och möjlighet till rekreation och "småskalig" rörelse (MC, cykel). Här finns möjlighet att färdas igenom hela karaktärsområdet längs den historiskt sammanbindande leden.

Lyft småskaliga insatser för friluftsliv såsom t ex vandringsleder, cykelleder, badplatser, camping (enkla tältplatser) eller andra mindre anläggningar för friluftsliv. Stärk befintliga leder och campingplatser med berättelser om djurliv och människors liv, arbeten och verksamheter i skogen. Stärk leders och andra anläggningars koppling till varumärket "Angarnkilen".

Lyft fram vattensystemet och nyttja det gärna till småskalig användning.

Lyft fram vattensystemet i informationsmaterial för att illustrera områdets samband med Wira bruk.

Bibehåller karaktären

Skogs- och jordbruk med normal naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Fortsätta möjligheter till bete, skötsel av värdefulla lekmiljöer för fisk.

Värna om och bygg vidare på traditionella bebyggelsemönster. Enstaka avstyckningar vid befintlig bebyggelse, eller enstaka villabebyggelse i nya skogslägen, dock ej för tätt och storskaligt.

Upprätthålla Wira bruks småskaliga karaktär.

Försvagar karaktären

Storskaligt skogsbruk baserat på trakthyggesbruk som påverkar upplevelsevärden negativt och försvagar ekologiska funktioner.

Om sammanhangen mellan sjöarna bryts. De hålls ihop av åkermark/betesmark och genom likartad bebyggelse.

Om åker- betesmarkerna bebyggs, planteras eller växer igen.

Om de värdefulla ekmiljöerna kring sjöarna växer igen helt.

Om brynmiljöer växer igen eller påverkas av skogsplantering.

Om för många avstyckningar sker som förändrar den glesbebyggda karaktären.

Om större etableringar av t ex industriell/kommunikations/bebyggelse art skapar barriärer inom området.

Om bulleralstrande aktiviteter t ex att köra fyrhjuling ökar.

Om de småskaliga vägarna som leder ut till "nybyggarplatser" med sin kurvighet försvinner, liksom den större "landsväg" (Rialavägen) rätas ut eller breddas och förlorar sin funktion som enda sammanhållande vägsträcka genom området.

Om vattensystemen som länk till Wira bruk försvagas.

I omgivningarna runt Mällby och Östanå finns några av kilarnas mest värdefulla ädellövområden. Här finns också fina betesmarker. I bakgrunden syns Furusundsleden och färjan som går mellan fastlandet och Ljusterö.

Mälby - Östanå och Roslags-Kulla

Sammansatt herrgårdslandskap med närhet till kusten

I detta karaktärsområde ger vida sprickdalar plats för sammanhängande odlingsmarker och ett typiskt herrgårdslandskap med öppna odlingsrum, sockencentrum, alléer och värdefulla betesmarker och ädellövskogsmiljöer. Här finns kilens enda längre oexploaterade kuststräcka och från Östanå färjeläge kan man ta sig vidare ut i skärgården.

Landskapet karaktäriseras av en sprickdalsterräng med för karaktärsområdet stora odlingsmarker. Loån som är ett av länets mest värdefulla vattendrag rinner genom området och har sitt utlopp i Östersjön. I det utpräglade herrgårdslandskapet ligger herrgårdarna Östanå och Mälby med tillhörande park- och trädgårdsanläggningar och arbetarbebyggelse. Vid sockencentrat Roslags-Kulla ligger en skola och f d komministerbostad. De relativt storskaliga öppna markerna öppnar sig ned mot vattnet, och öppenheten delas upp av ekbackar och åkerholmar som kantas av fina brynmiljöer med stort inslag av ädellöv. Större järnåldersgravfält i anslutning till Östanå och Mälby vittnar om att gårdarnas lägen går långt tillbaka i tiden.

Från Norrtäljevägen sträcker sig mindre vägar i väst-östlig riktning ned mot kusten och in mot det skogsrika inlandet. Kontakten med havet är inte alltid tydlig från landsvägen. På de större impedimenten ligger den till herrgårdarna tillhörande arbetarbebyggelsen, och upp i skogskant ligger flertalet torp. Några enstaka avstyckningar med nyare villor har gjorts. Det öppna landskapsrummet kring gårdarna sträcker sig fram till kyrkan och vägkorsningarna i sockencentrat. Vid Roslags-Kulla, nord-väst om sockencentrat, finns ett relativt nybyggt villaområde. I syd-öst vidtar bondebygd med byar och mellanstora gårdar och odlingsmarker. I området finns det en hel del betesmarker, allt från betade strandängar till torrbackar. En av länets mest värdefulla strandängar, Stavs ängar finns här.

Dagens användning - tillgänglighet och friluftsliv

Hela herrgårdslandskapet kring Mälby och Östanå utgör riksintresse för kulturmiljövården. Roslagsleden passerar genom Wira bruk, och från området är det lätt att ta sig vidare in till Tärnans skogsområde. Loåns vattendrag är ett av länets mest öringsproduktiva och är utpekat som nationellt viktigt ur naturvårds- fiske och kulturmiljösynpunkt. Tillgängligheten till området är relativt god, och framförallt under sommarhalvåret finns goda möjligheter att ta sig fram med kollektivtrafik. Buss mellan Österåker och Norrtälje stannar på flera platser i området och Waxholmsbolaget trafikerar Björnhuvud och Östanå färjeläge.

Karaktärsområdet är den enda platsen i hela Angarnkilen som har en oexploaterad kuststräcka. Här går det att komma ner till vattnet på flera ställen även om det inte finns utpekade stigar.

Roslags-kulla med sockenkyrkans lökkupol som skymtar bakom träden. Kyrkan representerar lantlig senbarock och är unik i Sverige genom sitt oförändrade skick.

Prioriterade ekosystemtjänster att kartlägga

Karaktärsområdet innehåller en del odlingsmarker men är ur ett regionalt perspektiv mest intressant vad gäller biologisk mångfald och möjligen pollinering kopplat till de artrika betesmarkerna och ädellövmiljöerna. Det kustnära landskapet har stor potential för turism- och fritidsupplevelser kopplade till de rika kulturmiljöerna runt Östanå, Mälby och Roslags-Kulla.

- Biologisk mångfald
- Pollinering
- Rening av vatten
- Hälsa och fritidsupplevelser
- Turism
- Estetiska värden

Östanå slott från Furusundsleden med sina terrasser. Slottet som är i privat ägo omges av barockträdgård och en igenvuxen park med många värdefulla ädellövträd
Foto: Henrik Ismarker.

Ekologiska funktioner

Ädellövsskogsmiljöerna som finns här tillhör kilarnas mest värdefulla vid sidan av skogarna vid Rydboholm och runt Åkersberga.

Ädellövsbogen finns framförallt kring Mälby gård. Här finns gott om ekbackar och bland andra lövträd, framförallt alm, lind, ask, lönn och hassel. I den gamla igenväxta parken vid Östanå växer bok, som bildat egna bestånd, en ovanlig företeelse så långt norrut i landet. Skogen är till stora delar en blandskog med många olika trädslag, en hel del gamla tallar finns även här. Stavs äng i norra delen av karaktärsområdet är ett mycket värdefullt strandängsbete som också är ett Natura 2000-område.

I området finns det en hel del betesmarker, allt från betade strandängar till torrbackar, av varierande yta. Det är ett område där den lokala spridningen av arter bör fungera utmärkt då avstånden är små. Spridning av ädellöv borde även kunna finnas längs med kusten.

Historisk bakgrund till karaktärsområdet

Landskapet kring Roslags-Kulla har, sedan åtminstone 1600-tal, dominerats av herrgårdar. De storskaliga landskapsrummen, från varon av andra större gårdar i herrgårdslandskapet och slottsallén vittnar bl.a. om detta. Även Wira bruk och Roslags-Kulla kyrka är nära förknippade till herrgårdsmiljöerna. Wira bruk grundades av ägaren till Mälby gård under tidigt 1600-tal, och kyrkan i Roslags-kulla uppfördes som en kombinerad socken- och slottskyrka på uppdrag av Östanås ägare under tidigt 1700-tal. Den agrara ekonomin kompletterades, förutom av verksamheten vid Wira Bruk, av olika typer av mindre industrier. Låns vattenflöde har alltid haft en stor betydelse i detta sammanhang, och här har t.ex. flera generationer kvarnar och en sågverksamhet funnits lokaliserade.

I början av 1900-talet drevs vid Östanå en större såg vid Sägsviken, sydost om slottet. Rester av sågens industribyggnader och arbetarbo-städer från 1900-talets början finns kvar. Herrgårdarna, odlingsmarken, sockencentra och arbetar- och industriebyggelse speglar därmed tillsammans olika sidor av herrgårdskulturen. I Östanå finns till exempel kommunens bäst bevarade statarbostäder, den så kallade Mahognyvillan och Björkbacken. Herrgårdslandskapet utgör riksintresse för kulturmiljövården.

Inverkansfaktorer Mälby - Östanå och Roslags-Kulla

Förstärker karaktären

Stärka småskaligt skogsbruk med stor naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Värna landskapsrummens olika skalor och karaktärsdrag – lokalisera ny bebyggelse till naturliga knutpunkter såsom Roslags-Kulla sockencentrum eller komplettera med enstaka bebyggelse i traditionella torplägen.

Främja verksamheter som bygger vidare på det öppna, bebyggelsefria landskapet kring herrgårdarna, t.ex. fortsatt jordbruk, hästverksamheter eller liknande.

Lyft fram Loåns betydelse och främja fiske, och andra friluftaktiviteter knutna till vattendraget. Vattendraget kan utnyttjas för att, genom skyltning eller andra informationsinsatser, illustrera herrgårdslandskapets samband med Wira bruk.

Främja förståelsen av herrgårdslandskapets alla delar genom att lyfta och informera om statar- och andra arbetarbostäder, industribebyggelse från olika tider, adelns relation till sockenkyrkan m.m.

Bibehåller karaktären

Skogs- och jordbruk med normal naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Upprätthåll betet för att bevara värdefulla ekhagar och betesmarker.

Respektera landskapsrummens olika karaktär och skala.

Upprätthåll det öppna, storskaliga och bebyggelsefria landskapet kring herrgårdarna.

Bevara sockencentrats karaktär, låt kyrka och skola fortsatt dominera bebyggelsemiljön.

Försvagar karaktären

Storskaligt skogsbruk baserat på trakthyggesbruk som påverkar upplevelsevärden negativt och försvagar ekologiska funktioner.

Om bebyggelse eller verksamhet som i skala, karaktär eller lokalisering inkräktar på herrgårdarnas ensamliggande lägen och dominans i landskapet.

Om de stora åkerytorna exploateras.

Om kopplingen mellan åker, hav och gård försvinner.

Om de öppna odlingsmarkerna, som sammanbinder havet med sockencentrat via storgårdarna växer igen eller bebyggs.

Om arbetarbebyggelse eller resterna av industribebyggelsen försvinner, byggs in eller på annat sätt inte kan läsas tillsammans med herrgårdslandskapet.

Om tillskapande av nya knutpunkter i form av samlade bostadsområden, skola eller annan service som förflyttar centrumfunktionerna bort från Roslags-Kulla.

Om läsbarheten av sockencentrat minskar, tex genom en breddning av vägen mellan kyrka och skola, en förtätning som minskar skolans och kyrkans dominans i bebyggelsemiljön.

Kommunernas målbild styr: Översiktsplanens intentioner

Längs med Skeppsådalsvägen som går längs med en gammal havsvik finns ett välbevarat småskaligt odlingslandskap. Här finns vackra betesmarker, en fornborg med mäktig utsikt och en borggruva i dalen. Här finns också en småbåtshamn och parkering.

Margretelund till Dyvik

Tätortsnära kustlandskap

Trånga dalgångar sträcker sig upp från kusten och rymmer såväl ålderdomliga odlingslandskap som växande fritids- och tätortsbebyggelse. Karaktärsområdet präglas av sin närhet till både kust, landsbygd och tätorten Åkersberga, och här finns en viktig utvecklingspotential för friluftsliv och rekreation.

Karaktärsområdet från centralorten Åkersberga och norrut längs Norrtäljevägen omfattar kust, ett småskaligt odlingslandskap och ett begynnande skogslandskap. Lerfyllda sprickdalar leder in från havet i sydvästlig riktning, och är omgivna av höga ”väggar”/impediment som skapar trånga, avlånga rum. Flera av sprickdalarna har varit vattenfyllda långt fram i tiden. Norrtäljevägen, som utgörs av den gamla häradsvägen från Åkersberga till Norrtälje, löper genom ett relativt småskaligt odlingslandskap där mellanstora landskapsrum inramas av bryn som ofta har stort lövinslag. Skogslandskapet är intensivt brukat men utspridda fragment av värdefulla barr- och lövskogar finns kvar, särskilt längs kusten och runt Långsjön. Norrtäljevägen genomkorsar byarna Åsättra, Ruggsättra och Boda, av vilka Åsättra har utgjort ett större bebyggelsecentrum med egen skola. Byarna har kompletterats av modernare bebyggelse, men behåller i delar sin 1800-tals karaktär. I norr övergår landskapet i det flackare, öppnare och mer storskaliga herrgårdslandskapet kring Mälby och Östanå. I söder ansluter det agrara landskapet till Österåker via successivt permanentade sommarvillaområden från olika tider och villaområden med bebyggelse från 1900-talets andra hälft.

Dalgången som sträcker sig ned mot Skeppsdal är den som tydligast karaktäriseras av sitt ålderdomliga odlingslandskap. En småskalig väg följer den trånga dalgången ned mot vattnet och markerna är småskaliga med flikar och gipar. Bebyggelsen är blandad och utgörs av både gårdar och villor som ligger på impedimenten upp mot skog. I dalgången ned mot Skärgårdsstad finns flera områden med modernare villabebyggelse samt skola, men agrara gårdar och småskaliga

marker fortsätter att prägla delar av dalgången. Längs hela kusten finns sommarvillor och fritidshus av varierande storlek och ålder, och sommarhusbebyggelsen är särskilt tät i de tätortsnära kustlägena.

Dagens användning - tillgänglighet och friluftsliv

Närheten till Åkersberga och tillgången till kust gör området till ett viktigt rekreationsområde. Det tätortsnära och lättillgängliga skogsområdet Trastsjöskogen utgör en viktig länk mellan Åkersberga och Angarnkilen. I området finns många sommarhus och det kan vara svårt att komma ner till vattnet. Endast ett fåtal utpekade badplatser finns i området. Längs med kusten finns många båtbygggar och möjlighet till ridning finns på ett flertal platser. Större sammanhängande vandringleder eller promenadstigar saknas dock. Skeppsdal med omgivning har stor utvecklingspotential som rekreationsområde. Vägvisning och informationsskyltar behövs.

Kustlandskapet från Åkersberga till Östanå är i Österåkers grönstrategi utpekat som ett landskapsstråk att utveckla för friluftsliv och rekreation.

I slutet av den långa dalgången mellan Roslagsvägen och Skeppsdal ligger småbåtshamnen i ett skyddat läge.

Prioriterade ekosystemtjänster att kartlägga

Karaktärsområdets tätortsnära läge gör det intressant främst ur perspektivet hälsa och fritidsupplevelser. Små värdekärnor med hög biologisk mångfald är viktiga för spridning både till Tärnans stora barrskogsområden och mellan ädellövmiljöerna i godslandskapen runt Östanå och Rydboholm. Det tätortsnära läget kan göra att det kan även är intressant att kartlägga rening av vatten.

- Biologisk mångfald
- Pollinering
- Rening av vatten
- Hälsa och fritidsupplevelser
- Estetiska värden

Runt Dyvik i karaktärsområdets norra del finns värdefulla ädellövmiljöer. Ädellövmiljöer har ofta höga upplevelsevärden, särskilt på våren när vitsippsbackar breder ut sig under ek och hassel

Ekologiska funktioner

Området utgörs främst av tätortsnära skogsmark med hållmarker och våtmarker samt småskaliga, uppodlade dalgångar. Här finns fortfarande ett välbevarat gammalt småskaligt odlingslandskap kring Hjälsättra med betesmarker. Fragment av värdefulla barr- och lövskogar finns, framförallt längs med kusten och i kanten till dalgångarna. Vid Dyviks herrgård finns höga naturvärden i alm och ask-rika ädellövskogar. Tillsammans med Mälby och Östanå utgör ädellövmiljöerna runt Dyvik en av kilarnas mest värdefulla. Barrskogarna i karaktärsområdet har liknande strukturer som i Tärnan-området men de höga naturvärdena förekommer glesare här. Fortfarande finns rester av värdefulla bondskogar där skogsbruket inte gått fram så hårt.

Historisk bakgrund till karaktärsområdet

Områdets speciella naturgeografi, med de djupa sprickdalarna som sträcker sig in från kusten, har bestämt ramarna för landskapets historia. Dalgångarna var länge fyllda med vatten, och de djupaste fungerade som vattenleder. Fornborgarna Knaborg och Taborg i höjdlägen invid Skeppsals dalgång visar hur viktigt det har varit att kontrollera den viktiga Furusundsleden och den havsvik som dalgången länge utgjorde. I takt med att vattennivån sjönk och strandlinjen försköts kunde dalgångarna uppodlas och bebyggas. Längs moränsluttningarna förlades gårdarna och småskaliga åkrar, medan sprickdalgångarnas styva lerslätter användes för slåtter och bete. Först med den moderna tidens plogar kunde också dalbottenarna successivt odlas upp.

Furusundsleden, som går efter Österåkers fastland var och är än idag en av skärgårdens viktigaste farleder. I samband med att de första ångbåtarna började trafikera skärgården under mitten av 1800-talet blev skärgården mer lättillgänglig och möjligheterna att sommarbo längs kust och på skärgårdsöar spred sig. Från sekelskiftet och framåt expanderade sommarbebyggelsen norr om Österåker snabbt, och särskilt Margretelund växte tidigt till en stor sommarort. Ångbåtsbryggorna i Skeppsdal och i Dyvik var viktiga kommunikationspunkter för sommargästerna.

Inverkansfaktorer - Margaretelund till Dyvik

Förstärker karaktären

Småskaligt skogs- och jordbruk med stor naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Värna om dalgångarnas karaktär genom att anpassa ny bebyggelse i skala och placering till de avlånga landskapsrummen och dess sydvästliga riktning ned mot havet.

Lyft kustlandskapets höga rekreationsvärden för Åkersbergabor genom anläggning av promenadstigar, offentliga badplatser eller andra verksamheter kopplade till friluftslivet.

Stärk tillgängligheten till området och kopplingen mellan tätorten och grönkilen genom att skapa tydliga entréer till området – både för bil- och cykeltrafikanter och för fotgängare.

Skapa medvetna möten mellan tätorten och landsbygden. Om Åkersberga fortsätter växa norrut, förtäta på väl valda platser och värna om karaktären av odlingsbygd eller sommarhusområde där denna är tydlig.

Bibehåller karaktären

Skogs- och jordbruk med normal naturvårds- och kulturmiljöshänsyn.

Gör enstaka avstyckningar, ny bebyggelse i anslutning till den traditionella agrara bebyggelsen.

Bygg i liten skala, i traditionella lägen på impediment eller upp mot skog och undvik för sammanhängande eller likartad bebyggelse.

Fortsätt värna om kontrasten mellan den moderna bebyggelsen och agrara gårdar och småskaliga odlingsmarker vid förtätningar längs Isättravägen.

Främja jordbruksverksamhet som håller markerna öppna, genom odling och bete.

Avstyckningar för sommarbebyggelse i kustnära lägen stämmer väl överens med områdets karaktär. Risk för att minska tillgängligheten till kusten och möjligheterna för fler att ta del av kustens rekreationsvärden finns dock.

Försvagar karaktären

Om storskaligt skogsbruk baserat på trakthyggesbruk påverkar upplevelsevärden och försvagar ekologiska funktioner.

Om de öppna markerna slutar att brukas/får annan användning än agrar användning.

Om ny bebyggelse eller vägar bryter de avlånga, smala dalgångarna genom att ändra riktning på dem, t ex genom "att bygga på tvären".

Storskaliga, sammanhängande etableringar, med bostadsbebyggelse, service, verksamheter eller annat, som suddar ut dalgångarnas agrara prägel.

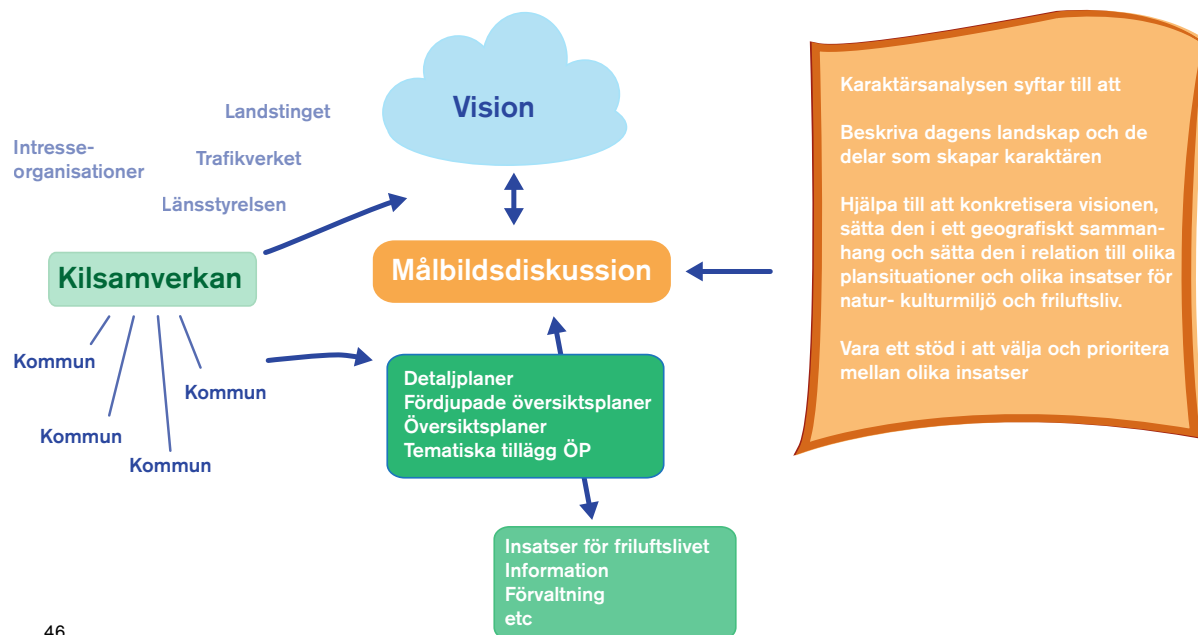
Kommunernas målbild styr: Översiktsplanens intentioner

Vad är nästa steg?

Kilanalysen är ett första steg för att få en tydligare bild av dagens landskap och sätta ord på de delar som utmärker kilarna och bygger karaktären. Analysen ska vara ett stöd för kommunerna när de formulerar målbilder för projekt, planer och andra insatser som berör eller kan dra nytta av grönkilarnas värden. Analysens roll är att konkretisera kilarnas värden, så att den mellankommunala samverkansvisionen kan brytas ned och sättas i relation till alla de olika typer av insatser som görs inom ramen för det kommunala arbetet.

Att kommunerna formulerar gemensamma mål och prioriteringar och tar ställning till vilken utveckling som eftersträvas är en förutsättning för att underlaget ska komma till nytta.

En annan viktig roll för det här uppdraget har varit att ge inspiration och vägledning till nya utredningar och insatser. Här listas vidare idéer på projekt som kan vara möjliga att gå vidare med i samverkansgruppen i framtiden, en del av projekt kan även göras av helt eller delvis av de enskilda kommunerna. Avslutningsvis presenteras några projekt av lite mer visionär karaktär som ytterligare kan inspirera till framtida samverkansprojekt.

Projekt på kommunal och mellankommunal nivå

Prioritera insatser längs med ett kilstråk

Ett sätt att komma vidare med prioriteringar av åtgärder i kilarna som gynnar både natur- och kultur är att arbeta med ett kilstråk. Ett kilstråk kan bygga på redan befintliga leder.

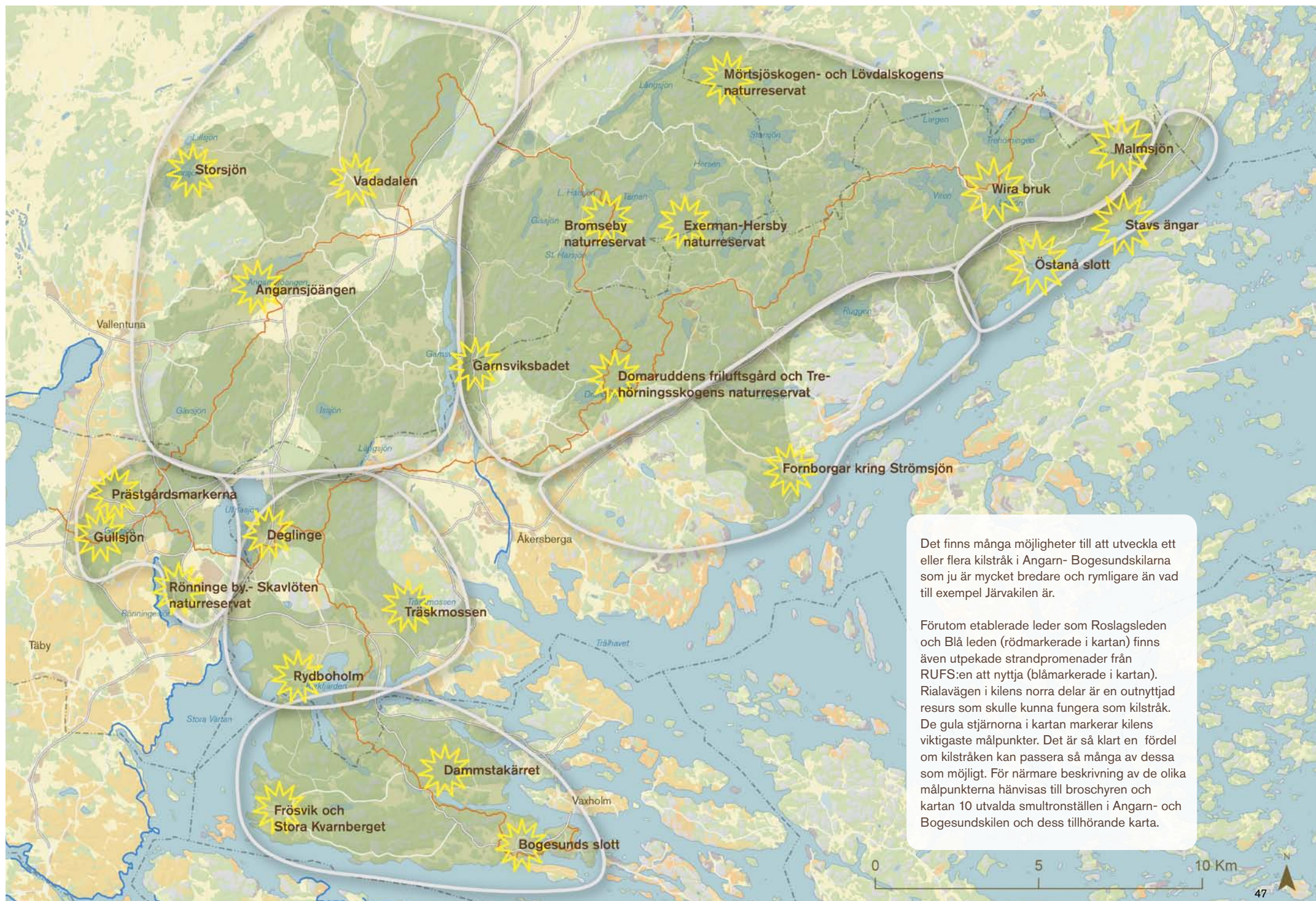
Järva kilstråk som var ett pilotprojekt runt 2006 bygger till exempel till stor del på Upplandsleden. Genom att fokusera på ett stråk genom landskapet kan åtgärder och samverkansprojekt koncentreras hit. Att göra naturvårdsåtgärder där det syns har visat sig vara en framgångsrik metod. Genom att till exempel spara gammal skog längs med leden gynnar man både djur och människors spridnings samband. Längs med leden kan även kulturlämningar som inte alltid får så stor uppmärksamhet som till exempel gamla torplägen.

I Järvakilstråk arbetade man efter följande metod:

- att testa samverkansformer där flera markägare/kommuner samarbetar kring ett kilstråk
- att utveckla informations- och marknadsföringsidéer avseende orientering och information på såväl skyltar som Internet.
- att föreslå stråkens fysiska utformning, hantering av barriärer, målpunkter m.m.
- att studera utveckling av målpunkter och information vid entréer, t.ex. T-banestationer

I arbetet med Järva kilstråk togs en symbol fram för att märka upp riktningar. Kilstråket har än så länge bara anlagts i de inre delarna av Järvakilen.

Det finns många möjligheter till att utveckla ett eller flera kilstråk i Angarn- Bogesundskilarna som ju är mycket bredare och rymligare än vad till exempel Järvakilen är.

Förutom etablerade leder som Roslagsleden och Blå leden (rödmarkerade i kartan) finns även utpekade strandpromenader från RUF:s:en att nyttja (blåmarkerade i kartan). Rialavägen i kilens norra delar är en outnyttjad resurs som skulle kunna fungera som kilstråk. De gula stjärnorna i kartan markerar kilens viktigaste målpunkter. Det är så klart en fördel om kilstråken kan passera så många av dessa som möjligt. För närmare beskrivning av de olika målpunkterna hänvisas till broschyren och kartan 10 utvalda smultronställen i Angarn- och Bogesundskilen och dess tillhörande karta.

Utred kumulativa konsekvenser i kilarna

En mellankommunal karta för planerade utvecklingsområden i kilarna - vad är på gång, vilka utmaningar eller möjligheter öppnar dessa för och vilka kan de sammantaga effekterna för kilarna som helhet bli?

Åtgärdsprogram för svaga samband

Åtgärdsprogram för svaga gröna och kulturella samband inom kilarna. Bör hänga ihop med analysen ovan som är att utreda kilens kumulativa konsekvenser.

Ekosystemtjänster

En kartläggning av ekosystemtjänster är lämplig att göra på kilnivå men bör då innefatta mark även utanför kilarna för att få ett helhetsperspektiv på landskapet. Ekosystemtjänster på kilnivå kan lämpligen fokusera på den viktiga stödjande tjänsten biologisk mångfald som är beroende av fungerande spridningssamband och sammanhängande biotoper över kommungränserna. Kulturella ekosystemtjänster är också viktiga att se på i ett regionalt perspektiv.

Kommunikationsplattform

Kommunikationsplattform för politiker – för att diskutera målbilder och landskapets förutsättningar och värden

Kommunikationsstrategi och designplattform

Information och marknadsföring av de gröna kilarna kan fungera precis på samma sätt som för en produkt eller ett varumärke. Ett gemensamt utseende på marknadsföringsmaterial skapar igenkännande och status. Här kan en regional samverkan vara nödvändig för att skapa enighet mellan olika kilsamverkansprojekt.

En designplattform kan ligga till grund för utformning av

- Broschyrer och informationsmaterial
- Hemsidor
- Entréområden
- Skyltar

Fördjupade utredningar av riksintressen

Fördjupade utredningar av riksintressen inom kilarna – hur förhåller sig karaktärsområden och visioner och mål till utpekade statliga intressen?

Mötet mellan kil och lokal grönstruktur

Grönkil och kommunala grönstrukturplaner – hur kopplar kommunernas grönstrukturplaner för tätorterna in i kilarna, och hur skapar man länkar och leder ut från staden in till kilarna?

Jobba med kilarnas hotspots

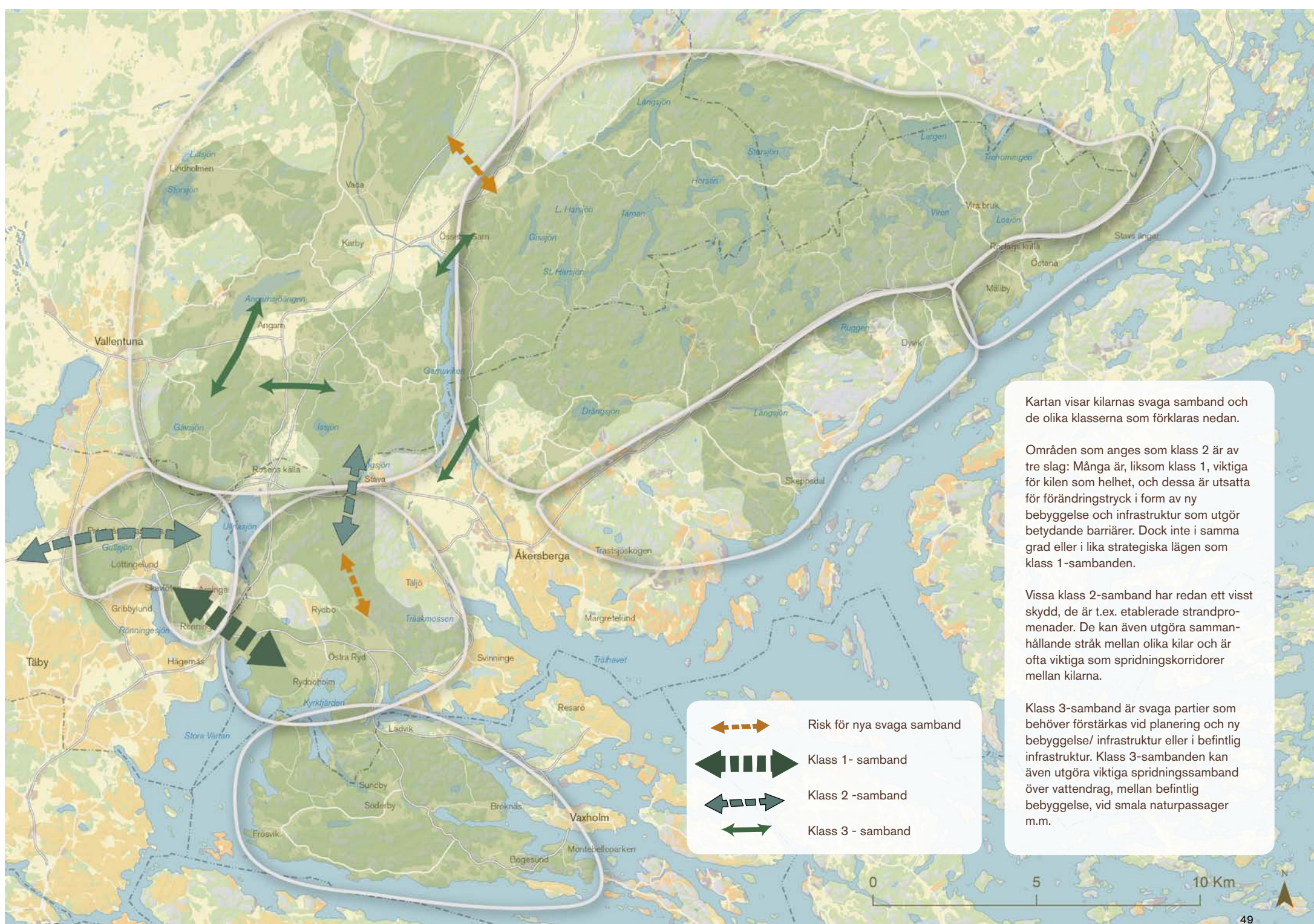
Fortsätta utveckla kilarnas målpunkter eller ”hotspots”. Knyt samman olika samhällsfunktioner såsom lokal näringslivsutveckling, friluftsliv, barn- och ungdomsverksamhet, social verksamhet, äldre-verksamhet med mera och hitta nya möjligheter hos kilarnas pärlor. Utgår från idén att en kil bör ha något för alla!

Naturkonsumentindex

Kopplat till föregående projekt och att Angarn- och Bogesundskilarna ska ha något för alla användargrupper så kan man göra ett naturkonsumentindex.

Indexet upprättas för de olika karaktärsområdena alternativt för de båda kilarna. Indexet bygger på de så kallade naturkonsumenterna (Källa Upplevelsevärden 4: 2001)

- Naturnovisen
- Skogsmullen
- Den hängivna naturvandraren
- Den aktivitetsinriktade
- Den professionella natur- och kulturkonsumenten

Drömprojekten

Gör Tärnanområdet till biosfärområde

Tärnan är ett av Stockholmregionens viktigaste värdeområden för barrskogsarter. Skogsbruket håller dock på att fragmentera dessa miljöer i allt snabbare takt. En långsiktig samverkan på mellankommunal nivå tillsammans med markägare, skogsförvaltare, regionala och statliga aktörer kan vara en väg framåt.

Länka ihop storstad och grönkil

Länken mellan storstad, tätort och grönkil! Kommunerna planerar för att underlätta övergången mellan tätort och grönområde. Besökare så väl som boende i Storstockholm och i kommunerna leds enkelt ut, och grönområdena leds in i tätorten.

Stockholms mest tillgängliga kil!

Angarn- och Bogesundskilarna blir Stockholms mest tillgängliga kil! Jobba t.ex. med kilstråk, portar in till kilarna, samarbeten med SL för gröna buss- eller pendeltågsstationer

En underbar fredag

Från bänkfäst till samarbete i Östra Vätterbranterna

I Östra Vätterbranterna har kommun, länsstyrelse, skogsstyrelse, skogsförvaltare, markägare och ideella organisationer tillsammans arbetat för att fortsätta hävda marker på ett hållbart sätt och skapat en stark identitet åt området. Ladda ner en bok om Östra Vätterbranterna som beskriver processen. SÖK: En underbar fredag Roger Olsson

Mörby C med sina goda kommunikationer har alla möjligheter att bli en av de viktigaste portarna ut i både Angarn- och Bogesundskilarna.

Tänk om stressade pendlare kunde bli påmind om de natur- och kulturmiljöer som finns precis runt knuten. Eller om osäkra förstagångsbesökare utan mobilkarta hade en bra analog karta att stödja sig mot.

Det är från det här perspektivet, bakom ratten, som många upplever regionens gröna kilar. Landskapet kan dock te sig något identitetslöst för den som susar förbi på till exempel Norrortsleden. En upplysning om att vägen omges av något mer unikt än pinniga tallar kan väcka nyfikenhet på kilarna. Att spara gamla träd eller hävda öppna marker längs med vägar är inte bara en insats för den biologiska mångfalden, den skapar också en variationsrikedom för den som färdas längs med vägen.

Referenser

Tryckta källor

Ekologigruppen och Akt Landskap, Järvakilen - prioritering av regionala värden i grönstrukturen, 2010

Handlingsplan för säkerställande och vård av skyddsvärda naturmiljöer i Tärnanområdet, Projekt Tärnanområdet, Vallentuna kommun och Landstingets miljövårdsfond 1998

Prenzlau- Enander, Gabriele (red.), Stockholms länsmuseum och Österåkers kommun, I Roslagen – Kulturhistoriska miljöer i Österåker, Borås 1998

Johansson, Andreas, Rydboholms engelska park, Examensarbete 30hp i landskapsarkitektur vid institutionen för stad och land vid SLU, - Historik och vårdprogram

SOU 2013:68, Synliggöra värdet av ekosystemtjänster – Åtgärder för välfärd genom biologisk mångfald och ekosystemtjänster, Betänkande av utredningen Synliggöra värdet av ekosystemtjänster, Stockholm 2013

Stockholms läns landsting, Ekosystemtjänster i Stockholmsregionen, 2013

Stockholms läns landsting, När, vad och hur Svaga samband i Stockholmregionens gröna kilar , 2012

Stockholms läns landsting, RUFS 2010

Stockholms läns landsting, Grönstrukturen i Stockholmsregionen, 1996

Tio utvalda smultronställen i Angarn- och Bogesundskilen, mellankommunala samverkan i Angarn- och Bogesundskilen,

Täby kommun, Halva Täby grönt – grönplan för Täby kommun, antagen 2005

Vallentuna kommun, Kulturmiljöprogram för Vallentuna kommun, antagen 2010

Vallentuna Hembygdsförening, Sockenbeskrivningar från 1850-talet, Vallentuna 1979

Österåker kommun och WSP, Grönplan för Österåker – underlagsrapport för kulturmiljö, 2009

Österåker kommun, Strategi för de gröna frågornas hantering i Österåker, antagen 2010

Digitala källor

Vallentunas kulturmiljöwebb, <http://www.vallentuna.se/sv/kulturmiljowebben/>

Riksantikvarieämbetets förteckning över kulturmiljövårdens riksintressen, <http://www.raa.se/kulturarvet/samhallsplanering/riksintressen/riksintressen-beskrivningar/>

<http://www.wirabruk.se/undersidor/historia.html>

http://sv.wikipedia.org/wiki/östanå_slott

<http://www.ljustero-kullaforsamling.se/roslags-kulla-kyrka/>

GIS- och kartmaterial

FMIS fornsök, www.fmis.raa.se/

Lantmäteriet, Historiska kartor, www.lantmateriet.se/historiskakartor

Lantmäteriets terrängkarta via Stockholm läns landsting

